Food labelling in Europa

Een verkenning van milieu- en klimaatlabels voor voedingsproducten in EU-landen

Panteia

Food labelling in Europa

Een verkenning van milieu- en klimaatlabels voor voedingsproducten in EU-landen

Auteur(s)
Henri Faun
Martin Clark
Loïs Verhulst

Opdrachtgever(s)
Ministerie van landbouw natuur en voedselkwaliteit

Gepubliceerd
Zoetermeer, 11-1-2023

Projectnummer
10817

Versie
1.0

Status
Definitief

De verantwoordelijkheid voor de inhoud berust bij Panteia. Het gebruik van cijfers en/of teksten als toelichting of ondersteuning in artikelen, scripties en boeken is toegestaan mits de bron duidelijk wordt vermeld. Vermenigvuldigen en/of openbaarmaking in welke vorm ook, alsmede opslag in een retrieval system, is uitsluitend toegestaan na schriftelijke toestemming van Panteia. Panteia aanvaardt geen aansprakelijkheid voor drukfouten en/of andere onvolkomenheden.

Inhoudsopgave

	Samenvatting	**4**
1	**Inleiding**	**8**
1.1	Aanleiding	8
1.2	Doel en onderzoeksvragen	9
1.3	Onderzoeksaanpak	10
1.4	Leeswijzer	10
2	**Context: EU-wetgeving en randvoorwaarden in Nederland**	**12**
2.1	Bevoegdheden van de EU	12
2.2	Ruimte voor het ontwikkelen van nationale labels	14
2.3	Ontwikkelingen op EU-niveau	16
2.4	Randvoorwaarden in Nederland voor voedingslabels	19
3	**Breed overzicht van EU-landen**	**22**
3.1	Milieu- en duurzaamheidslabels	22
3.2	Biologische labels	24
4	**Verdieping: Uitgelichte cases**	**28**
4.1	Frankrijk	28
4.2	Denemarken	31
4.3	Duitsland	35
4.4	Ierland	36
4.5	Oostenrijk	37
4.6	Zweden	39
5	**Conclusies**	**41**
1.1	Ontwikkelingen in de EU	41
1.2	Opties voor beleid voor Nederland	42
	Bijlagen	
Bijlage 1	Casestudies	46

Samenvatting

Over het onderzoek

In opdracht van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit heeft Panteia een inventarisatie uitgevoerd van labels op het gebied van milieu- en klimaatimpact. Hiervoor zijn 24 EU-landen bestudeerd. Daarvan hadden er 12 mogelijk interessante voorbeelden en hebben we op basis daarvan 6 cases nader uitgewerkt. Ook hebben we gekeken naar EU-wetgeving op het gebied van food labelling.

De volgende vragen waren leidend bij het onderzoek:

1. Zijn er andere landen waarin beleidsmaatregelen, zowel stimulerend als wetgevend, ontwikkeld zijn of worden, die moeten leiden tot een food label op de verpakking van voedingsmiddelen in de supermarkt en op andere voor consumenten relevante plekken:
    a. Deze moeten inzicht geven in de milieu impact, zoals de CO2 uitstoot, die de productie, verwerking, transport en verdere onderdelen van de keten hebben veroorzaakt;
2. Wat is passend voor de Nederlandse overheid in relatie tot zowel bovenstaande Europese nationale ontwikkelingen als in relatie tot Europese regelgeving t.a.v. milieu foodlabels?
    a. Welke ruimte of bevoegdheid heeft LNV hierin op basis van Europese regelgeving.

Het onderzoek is uitgevoerd op basis van (internationaal) deskresearch en twee interviews met experts op het gebied van de impact van voedingsmiddelen op het milieu.

Voedingslabels in ontwikkeling: Frankrijk en Denemarken lopen voorop

Er lijkt veel beweging in verschillende Europese landen om voedingslabels te ontwikkelen die inzicht geven in de milieu-impact van producten. Daarbij zijn er zowel op nationaal als op EU-niveau stappen gezet. In verschillende landen zijn er labels die in meer of mindere mate inzicht geven in de milieu-impact. In een aantal gevallen gaat het om biologische labels, die aanvullend zijn op het EU-label. Andere landen kijken naar meer factoren. Al worden laatstgenoemde labels nog niet altijd toegepast op voedingsmiddelen. In meerdere landen wordt gekeken naar het ontwikkelen van labels die specifiek op voedingsmiddelen zijn gericht.

Koploperlanden in de ontwikkeling van een nationaal milieulabel zijn Frankrijk en Denemarken. In Denemarken is men nog in de ontwikkelfase, maar in Frankrijk heeft men al concrete stappen gezet. Zo is er een complete database ontwikkeld waarin er voor een groot aantal producten de impact op het milieu is bepaald. Dit is gedaan met behulp van de uitgangspunten van de Product Environmental Footprint, zoals deze ook door de Europese Unie is geaccepteerd. Op basis van de database loopt op dit moment een experiment waarbij particulier ontwikkelde labels worden getest in de praktijk. Dit experiment moet kennis en input opleveren voor een uiteindelijk definitief label. Ook in Denemarken is er een wens voor het ontwikkelen van een

database met productinformatie. Een werkgroep kijkt daarbij hoe een label het beste kan worden vormgegeven op basis van de informatie uit een dergelijke database.

Ook op Europees niveau worden stappen gezet

Niet alleen in de individuele lidstaten, ook op EU-niveau is er een wens om de consument beter te informeren over de milieu-impact van voedingsmiddelen. Daarbij wil men ook kijken naar een voedingslabel. Hoe dit in de praktijk vorm moet krijgen is nog onduidelijk. De verordening wordt nog opgesteld, maar zou algemene beginselen en doelstellingen vastleggen, evenals eisen en verantwoordelijkheden voor alle relevante actoren, inclusief de lidstaten en de EU zelf.

Europese wet- en regelgeving voorkomt verplichte labels

Op basis van Europese wet- en regelgeving lijkt het niet haalbaar om een milieulabel op voedingsproducten nationaal te verplichten. Een verplicht label zou namelijk tegen het Europese beginsel van vrij verkeer van goederen ingaan en een vorm van protectionisme zijn. Andere Europese wetten-, regels en verordeningen staan een voedingslabel niet per definitie in de weg. Wel worden er eisen gesteld aan de betrouwbaarheid en validiteit van wat er op verpakkingen wordt gedrukt. Dit betekent dat ook een label over de milieu-impact goed moet worden onderbouwd.

Opties voor beleid in Nederland

Gelet op de internationale ontwikkelingen hebben we drie globale opties voor Nederland geschetst ten aanzien van voedingslabels:

1. **Duidelijkheid creëren rondom bestaande labels**. Gelet op de vele verschillende labels die reeds bestaan, kan het wenselijk zijn om (minimale) eisen te stellen waaraan labels moeten voldoen. In het licht van de ontwikkelingen op het gebied van duurzaamheidslabelling op EU-niveau, lijkt het niet zinvol om hiervoor op nationaal niveau wetten en regels te introduceren. De kans is groot dat de EU dergelijke regels zou blokkeren en/of dat er de regels op EU-niveau eerder worden geïntroduceerd dan de Nederlandse regels.
2. **Een nieuw label introduceren**. Evenals in landen als Frankrijk en Denemarken kan de Nederlandse overheid een actieve rol spelen bij het ontwikkelen van een nationaal label. De vraag is daarbij of het wenselijk is om een geheel eigen label te ontwikkelen of om dit in samenhang te doen met de landen die hier al stappen in hebben gezet. Het antwoord op die vraag zal mede afhangen van de wensen die er in Nederland zijn voor het ontwikkelen van een label en hoe deze zich verhouden tot de gekozen insteek in andere landen. Samenwerking met andere EU-landen heeft in ieder geval als voordelen dat (1) de labels begrijpelijk zijn voor de consument wanneer ze in een ander land zijn en (2) dat een bestaand label met breed draagvlak een grotere kans heeft om als EU-breed label te worden geadopteerd, als de EU een eigen label introduceert.
3. **De ontwikkeling van een label op EU-niveau stimuleren**. Er zijn vanuit de Europese Commissie verschillende ontwikkelingen en initiatieven rondom duurzaamheidslabelling. Dit leidt mogelijk tot een EU-breed duurzaamheidslabel dat dan in alle EU-landen moet worden gebruikt. Nederland kan een sturende rol nemen in de ontwikkeling van het (beoogde) EU-brede label. Door in een vroeg stadium betrokken te zijn bij het

ontwikkelen van een label dat door meerdere landen wordt gesteund, kan Nederland de eigen visie op een label hierin terug laten komen. Dit sluit aan bij de eerdergenoemde samenwerking tussen lidstaten bij het ontwikkelen van een gezamenlijk label.

Van deze drie opties zijn dus opties 2 en 3 het meest plausibel om in de praktijk uit te voeren.

1

1 Inleiding

In opdracht van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit heeft Panteia een inventarisatie uitgevoerd van labels op het gebied van milieu- en klimaatimpact. Hiervoor zijn 24 EU-landen bestudeerd. Daarvan hadden er 12 mogelijk interessante voorbeelden en hebben we op basis daarvan 6 cases nader uitgewerkt. Ook hebben we gekeken naar EU-wetgeving op het gebied van *food labelling*.

1.1 Aanleiding

Steeds meer mensen willen duurzaam eten[1]. Dit wil zeggen: met respect voor mens, milieu en dier. Om de consument hierbij te helpen zijn er in Nederland op dit moment verschillende labels en keurmerken waar producenten zich bij kunnen aansluiten[2]. Deze labels vertellen de consument iets over de impact die de producten op milieu, klimaat, mens en dier hebben. Ze hanteren hiervoor verschillende (combinaties van) criteria, zoals een eerlijke beloning en werkomstandigheden (bijvoorbeeld: 'Fair Trade'), leefomstandigheden voor dieren (bijvoorbeeld 'EU-biologisch' en 'Beter Leven') en het op biologische wijze telen van gewassen en houden van vee ('EU-Biologisch' en 'EKO').

Ook de impact op het milieu, in termen van Co2-uitstoot of andere variabelen, is vaak onderdeel van de labels, of zelfs het belangrijkste criterium voor toekenning. Voorbeelden van keurmerken voor milieu-impact zijn: 'On the way to planet proof' (voor zuivel, bloemen en planten, groente en fruit, en eieren) en Climate Neutral Certified (koffie, thee en chocolade).

De keurmerken worden uitgegeven door verschillende organisaties. Zo zijn er onafhankelijke non-profit organisaties die keurmerken uitgeven, maar ook branches die eisen stellen aan producten van aangesloten producenten of retailers die producten uitlichten die aan bepaalde criteria voldoen. Er is dus een grote variatie in keurmerken met verschillende betekenissen en verschillende wijzen van toezicht. Daarbij geldt overigens wel volgens de Milieu Reclame Code van Nederlandse Reclamecode dat claims op de verpakkingen niet misleidend en aantoonbaar moeten zijn[3].

De veelheid en grote diversiteit aan keurmerken maakt het voor de Nederlandse consument niet eenvoudig om een eenduidig beeld te krijgen van de impact die

[1] https://www.consumentenbond.nl/duurzamer-eten

[2] Zie https://www.milieucentraal.nl/bewust-winkelen/keurmerken/ voor een overzicht van de diverse keurmerken.

[3] https://www.reclamecode.nl/nrc/milieu-reclame-code-mrc/

voedingsproducten op het milieu en het klimaat hebben. Deze uitdaging speelt in heel Europa. In een recente studie van de Europese Commissie werden 200 verschillende labels en keurmerken voor voedingsmiddelen aangetroffen met claims over de impact op het klimaat[4]. Deze labels en keurmerken zijn divers. Niet alleen in termen van scope en criteria, maar ook de autoriteiten achter deze labels.

In Lidstaten van de Europese Unie zijn de regels rondom keurmerken op voedingsmiddelen anders geregeld. Daarin kan ook de overheid in meer of mindere mate een rol hebben. Hetzij als initiator door beleid en wet- en regelgeving van een label of als stimulerende kracht achter het instellen van een standaardlabel door de voedingsindustrie zelf.

Het effect van labels
Milieulabels hebben een effect op het aankoopgedrag van consumenten. In Vlaanderen is in 2014 in een experiment onderzocht in hoeverre een etiket dat de milieueffecten in beeld brengt de verkoop van milieuvriendelijke voedingsmiddelen stimuleert[5]. Het onderzoek bestond uit twee fasen: het ontwerpen van het etiket en vervolgens het aanbieden van voedingsmiddelen met dit etiket in een supermarkt.

Het etiket gaf door middel van een kleurschaal van rood naar groen inzicht in de milieuvriendelijkheid van een product op CO2-uitstoot, primair energiegebruik, landgebruik, watergebruik en vervuiling door pesticiden en kunstmeststoffen. Daarnaast bevatte het een cijferscore die de totale milieu-impact van een product weerspiegelde.

Het etiket resulteerde in een toename van 5% van de milieuvriendelijkheid van voedingsaankopen ten opzichte van de gangbare labels.

Het onderzoek in België toont aan dat het zinvol is om goed onderbouwde labels te ontwikkelen om daarmee de keuze van consumenten voor milieuvriendelijkere producten te stimuleren.

Kortom: in een markt waar consumenten steeds meer een bewuste keuze willen maken voor voedingsproducten, is er op dit moment te weinig inzicht in welke effecten de producten op het milieu en/of het klimaat hebben. Er zijn verschillende mogelijkheden om een label hiervoor vorm te geven, maar dit moet ook passen binnen Europese wet- en regelgeving.

1.2 Doel en onderzoeksvragen

Het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) heeft Panteia gevraagd om een verkennende studie uit te voeren naar de beleidsvorming in Europese landen op food labelling voor de impact op het milieu. Deze studie geeft

[4] Initiative on substantiating green claims, European Commission, accessible at: https://ec.europa.eu/environment/eussd/smgp/initiative_on_green_claims.htm

[5] EES, KU Leuven & University of Pennsylvania (2014). Voedingslabels en milieuvriendelijke consumptie: experimentele bevindingen uit een Belgische retailer. 10 december 2014.

inzicht in de stand van zaken van het beleid op (verplichte) food labels op voedingsmiddelen rondom milieu-impact in Europese landen.

Daarbij zijn de volgende onderzoeksvragen geformuleerd:

3. Zijn er andere landen waarin beleidsmaatregelen, zowel stimulerend als wetgevend, ontwikkeld zijn of worden, die moeten leiden tot een food label op de verpakking van voedingsmiddelen in de supermarkt en op andere voor consumenten relevante plekken:
    a. Deze moeten inzicht geven in de milieu impact, zoals de CO2 uitstoot, die de productie, verwerking, transport en verdere onderdelen van de keten hebben veroorzaakt;
4. Wat is passend voor de Nederlandse overheid in relatie tot zowel bovenstaande Europese nationale ontwikkelingen als in relatie tot Europese regelgeving t.a.v. milieu foodlabels?
    a. Welke ruimte of bevoegdheid heeft LNV hierin op basis van Europese regelgeving.

1.3 Onderzoeksaanpak

Het onderzoek is hoofdzakelijk op basis van deskresearch verricht. Verschillende bronnen vanuit de Europese Unie, Europese Commissie en de individuele lidstaten zijn daarbij gebruikt. Aanvullend zijn er twee interviews gehouden met experts op het gebied van de impact van voedingsmiddelen op het milieu, namelijk:

- Koen Boone – directeur Europa The Sustainability Consortium, Wageningen Universiteit en Research (WUR).
- Henk Westhoek - Programmamanager, senior onderzoeker landbouw en voedsel, Planbureau voor de Leefomgeving (PBL).

1.4 Leeswijzer

Na deze inleiding is de indeling van het rapport als volgt:

- In **hoofdstuk 2** belichten we de context van labels op voedingsmiddelen, namelijk: de EU-wet- en regelgeving en randvoorwaarden in Nederland.
- In **hoofdstuk 3** geven we een breed overzicht van labels die in Europese landen zijn ontwikkeld of in ontwikkeling zijn, met een onderscheid naar brede milieulabels en labels voor biologische producten.
- In **hoofdstuk 4** zoomen we uitgebreid in op twee landen die de meest complete en relevante voorbeelden zijn: Denemarken en Frankrijk. Daarnaast gaan we ook wat dieper in op vier andere landen, namelijk: Duitsland, Ierland, Oostenrijk en Zweden.
- In **hoofdstuk 5** trekken we op basis van de inzichten uit de voorgaande hoofdstukken enkele conclusies en beschrijven we enkele mogelijkheden voor handelingsperspectief omtrent het opzetten of stimuleren van een voedingslabel in Nederland.

2

2 Context: EU-wetgeving en randvoorwaarden in Nederland

Voordat we ingaan op de voorbeelden uit individuele EU-lidstaten, kijken we naar de bredere context: de wetten en regels die er op EU-niveau gelden rondom voedingslabels. Daarbij kijken we ook naar de ontwikkelingen voor de toekomst en de huidige randvoorwaarden in Nederland.

Allereerst stellen we de bevoegdheden van de EU vast op het gebied van wetgeving over labels op producten, specifiek voedingsmiddelen en hoe een eventuele wet op dit gebied in de praktijk zou kunnen worden gebracht (paragraaf 2.1). Vervolgens verkennen we de ruimte voor het instellen van nationaal vereiste labels (2.2). Daarna kijken we naar de huidige en toekomstige ontwikkelingen op EU-niveau op het gebied van labelling van klimaat- en milieueffecten (2.3). Ten slotte belichten we ook de Nederlandse context, met betrekking tot wet- en regelgeving en zelfgereguleerde reclamecodes.

2.1 Bevoegdheden van de EU

De Europese Unie kan alleen optreden als ze daartoe de benodigde bevoegdheden heeft gekregen via verdragen, dit staat bekend als het principe van overdracht. De EU mag dan alleen handelen binnen de eigen vastgestelde bevoegdheden om de doelstellingen zoals uiteengezet in de verdragen te verwezenlijken. Dus als de EU wetgeving wil aannemen, kan ze dat alleen doen als dit binnen hun bevoegdheden valt.[6]

Het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie (VWEU), maakt een onderscheid tussen drie verschillende bevoegdheden:

- **Exclusieve bevoegdheden**, wat inhoudt dat wetgeving alleen op EU-niveau mag worden aannemen.[7]
- **Gedeelde bevoegdheden**, wat inhoudt dat zowel de lidstaten als de EU zelf wetgeving kunnen aannemen op het daarvoor bestemde terrein. De lidstaten mogen dit echter alleen doen wanner de Unie haar bevoegdheid niet heeft uitgeoefend.[8]

[6]Bevoegdheidsverdeling binnen de Europese Unie, EUR-Lex, toegankelijk via: https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/division-of-competences-within-the-european-union.html

[7]Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie (VWEU), artikel 3.

[8]Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie (VWEU), artikel 4.

- **Ondersteunende bevoegdheden**, wat betekent dat de EU alleen mag optreden om de acties van hun lidstaten te ondersteunen, aan te vullen of te coördineren.[9]

Binnen de EU bestaan veel verschillende rechtsgebieden. Bijvoorbeeld; toerisme, energie, de interne markt, etc. Elk rechtsgebied behoort tot een van de bevoegdheden, die dus bepalen in welke mate de EU of de lidstaten kunnen optreden.[10]

Rondom milieukeurmerken voor levensmiddelen, zijn er twee rechtsgebieden die mogelijk relevant kunnen zijn: Milieu en Consumentenbescherming.

- **Milieu**: dit rechtsgebied is niet echt aan de orde, aangezien de algemene doelstelling niet de (directe) bescherming van het milieu is, maar de algemene doelstelling is de consumenten te beschermen en beter te informeren. Daarmee is er mogelijk wel indirect sprake van een (mogelijke) impact op het milieu, maar daarover gaat dit deel van de wet- en regelgeving niet.
- **Consumentenbescherming** is daarom relevanter. Dit is een *gedeelde bevoegdheid*. Consumentenbescherming verwijst naar het behartigen van de belangen van consumenten en het waarborgen van een hoog niveau van consumentenbescherming. In dit verband draagt de EU bij aan het bevorderen van het recht van consumenten op (betrouwbare) informatie.[11] De lidstaten mogen dus alleen optreden als de EU dat nog niet heeft gedaan.[12]

Daarnaast zou de goedkeuring van een milieulabel of -keurmerk de levensmiddelenwetgeving raken. Dit is echter geen apart rechtsgebied en heeft dus geen overeenkomstige bevoegdheid.

Wil de EU daadwerkelijk handelen op grond van een bevoegdheid, dan heeft zij een rechtsgrondslag nodig. Momenteel is de relevante rechtsgrondslag vastgelegd in artikel 114 van het VWEU, dat betrekking heeft op de bescherming van de interne markt. De interne markt is een van de fundamentele pijlers van de Europese Unie. Dit artikel beoogt het vrije verkeer van goederen, diensten, personen en kapitaal te waarborgen. In dit opzicht is het vrije verkeer van goederen van belang, aangezien het milieukeurmerk op voedingsmiddelen zou worden aangebracht. Deze goederen zijn handelswaren die dagelijks de grenzen tussen EU-lidstaten passeren.

Artikel 114 VWEU wordt vaak gebruikt om wetgeving vast te stellen over zaken die betrekking hebben op de levensmiddelenwetgeving, waaronder een milieulabel voor voedingsmiddelen. Verordening (EU) nr. 1169/2011 op de verstrekking van voedselinformatie aan consumenten is ook op basis van dat artikel aangenomen. Deze verordening stelt regels met betrekking tot de etikettering van levensmiddelen.[13]

[9]Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie (VWEU), artikel 6.

[10]Bevoegdheidsverdeling binnen de Europese Unie, EUR-Lex, toegankelijk via: https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/division-of-competences-within-the-european-union.html

[11]Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie (VWEU), artikel 169.

[12]Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie (VWEU), artikel 4.

[13]Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie (VWEU), artikel 114.

Er kan dus worden geconcludeerd dat *als* de EU voornemens is EU-brede wetgeving vast te stellen over het maken van milieuclaims op voedseletiketten, het in de lijn der verwachting ligt dat zij dit zal doen onder het mom van consumentenbescherming. Dit is een *gedeelde bevoegdheid*. Daarom zal EU-wetgeving, en dus een EU-label, voorrang hebben op eventuele nationale maatregelen. Bovendien is het meer dan waarschijnlijk dat men artikel 114 VWEU als rechtsgrondslag zal gebruiken.

2.2 Ruimte voor het ontwikkelen van nationale labels

Op EU-niveau is er geen wetgeving die specifiek milieulabels voor levensmiddelen reguleert. Dit betekent dat er ook nog geen specifieke verplichtingen en beperkingen zijn voor de lidstaten. Het ziet er echter naar uit dat deze er in de toekomst wel gaan komen. De EU heeft namelijk een voorstel aangekondigd voor een raamwerk voor etikettering op het gebied van duurzaamheid. Dit zou de informatievoorziening over klimaat- en milieuaspecten van het voedingsproduct aan consumenten via etiketten moeten reguleren. Dit initiatief zou dan samenvallen met een ander EU-initiatief om een verordening vast te stellen dat 'groene claims' te allen tijde goed moeten worden onderbouwd.

Op dit moment zijn er twee specifieke wetteksten die relevant zijn bij de ontwikkeling van voedingslabels, namelijk:

- de richtlijn oneerlijke handelspraktijken van ondernemingen jegens consumenten op de interne markt;
- de verordening voedselinformatieverstrekking aan consumenten.

Daarbij moet worden opgemerkt dat beide wetgevingsteksten niet specifiek van toepassing zijn op lidstaten. Dit betekent dat de lidstaten grotendeels geen specifieke verplichtingen krijgen.
Een verplichting waaraan de lidstaten wel onder alle omstandigheden moeten voldoen is een algemene regel, namelijk:

- het EU-beginsel van vrij verkeer van goederen.

Op basis van deze wetten en regels concluderen wij dat als een lidstaat een milieulabel voor levensmiddelen wil aannemen, het onwaarschijnlijk is dat dit bindend kan zijn. Dit zou namelijk in strijd zou zijn met het vrije verkeer van goederen omdat dit aanvullende eisen stelt in het licht van de verordening over verstrekking van voedselinformatie aan consumenten. Bovendien zijn er uitdagingen als gevolg van de richtlijn betreffende oneerlijke handelspraktijken van bedrijven jegens consumenten op de interne markt om ervoor te zorgen dat het etiket in overeenstemming is met de EU-regels voor consumentenbescherming.

Hieronder gaan we nader op de drie genoemde wetten en regels in.

Richtlijn oneerlijke handelspraktijken

De richtlijn oneerlijke handelspraktijken van ondernemingen jegens consumenten op de interne markt schrijft voor dat een producent de consument niet mag misleiden. Dit omvat ook het opnemen van een milieuclaim op een voedseletiket. De belangrijkste verplichting van de lidstaten op grond van deze richtlijn betreft de handhaving. De verplichting om ervoor te zorgen dat een handelspraktijk eerlijk is, ligt primair bij de ondernemers zelf. Dit betekent dat als een bedrijf besluit om een

milieuclaim op te nemen op zijn voedseletiket, het zijn plicht is ervoor te zorgen dat de verstrekte aanvullende informatie niet misleidend is.[14]

Wanneer lidstaten zelf een milieulabel zouden invoeren, moeten zij ervoor zorgen dat dit label niet wordt beschouwd als een oneerlijke handelspraktijk en daarmee in strijd is met de bescherming van de consument. In dat kader speelt ook een ontwikkeling, namelijk een EU-voorstel voor een richtlijn om consumenten te steunen in de groene transitie naar duurzaamheid. Deze richtlijn beoogt dat consumenten beter zijn toegerust in het bestrijden van onjuiste of misleidende milieuclaims. Het maken van generieke milieuclaims zou dan bijvoorbeeld verboden worden (zie paragraaf 2.3).

Verordening voedselinformatieverstrekking

De verordening voedselinformatieverstrekking bevat regels en vereisten voor het verstrekken van informatie op voedingsetiketten en is van toepassing op "*exploitanten van levensmiddelenbedrijven* ". Het is de exploitant van het levensmiddelenbedrijf die verantwoordelijk is voor het verstrekken van de informatie op de etiketten, en dus moet voldoen aan de verplichtingen en verantwoordelijkheden die in de verordening zijn vastgelegd. Ze moeten er bijvoorbeeld voor zorgen dat alle vereiste informatie op het voedseletiket staat en dat eventuele aanvullende informatie niet misleidend is.[15]

De verordening maakt onderscheid tussen verplichte en vrijwillige voedselinformatie. Een voorbeeld van verplichte voedselinformatie is "*informatie over de identiteit en samenstelling, eigenschappen of andere kenmerken van het levensmiddel*". Vrijwillige voedselinformatie verwijst simpelweg naar alle aanvullende informatie die niet verplicht is, en omvat vooralsnog dus ook de mogelijke toepassingen van een milieuclaim. De verordening bepaalt dat vrijwillige informatie "*de consument niet mag misleiden*", "*niet dubbelzinnig of verwarrend mag zijn voor de consument*" en "i*n voorkomend geval gebaseerd moet zijn op relevante wetenschappelijke gegevens*". Hoewel milieulabels dus niet in de verordening zijn opgenomen, vallen ze wel binnen het toepassingsgebied van de verordening, aangezien ze worden beschouwd als vrijwillige informatie. [16]

Binnen deze verordening is ook opgenomen dat lidstaten alleen een nationale maatregel mogen nemen wanneer zij hiertoe de ruimte hebben op grond van de wetten en regels van de EU.[17] Dit wil dus zeggen dat zij alleen een nationale maatregel mogen treffen als deze niet in strijd is met andere geldende wetten en regels.[18]

Vrij verkeer van goederen

De belangrijkste belemmering voor een voedingslabel is waarschijnlijk het EU-beginsel van vrij verkeer van goederen. Dit beginsel beoogt ongerechtvaardigde

[14]Richtlijn betreffende oneerlijke handelspraktijken van ondernemingen jegens consumenten op de interne markt.
[15]Regeling verstrekking voedselinformatie aan consumenten.
[16]Regeling verstrekking voedselinformatie aan consumenten.
[17]Vrij verkeer van goederen, EUR-Lex, toegankelijk via: https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/glossary/free-movement-of-goods.html
[18]Regeling verstrekking voedselinformatie consumenten, artikel 38.

handelsbelemmeringen tussen de lidstaten op te heffen. Als een lidstaat een milieukeurmerk voor levensmiddelen invoert en eist dat alle levensmiddelen op hun markt dit etiket dragen, zou dit problematisch kunnen zijn, het zou een belemmering vormen voor het vrije verkeer van goederen.

Het vrije verkeer van goederen is een van de belangrijkste pijlers van de interne markt van de EU en wordt gereguleerd door de artikelen 28-37 van het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie (VWEU). Alle goederen moeten zonder enige belemmering door de Unie kunnen circuleren. Als zodanig is het verboden douanerechten op te leggen of maatregelen van gelijke werking, evenals vergelijkbare maatregelen zoals kwantitatieve beperkingen (douanerechten enz.). Laatstgenoemde valt onder artikel 34 en 35 VWEU. Op grond van deze artikelen is het verboden maatregelen op te leggen die de handel (invoer en uitvoer in de Unie) geheel beperken of *"alle door de lidstaten uitgevaardigde handelsregels die de handel binnen de EU direct of indirect, feitelijk of potentieel kunnen belemmeren"*.[19] [20]

Een verbod op het verplicht stellen van een nationaal label heeft zich in de praktijk al voorgedaan. Dit jaar wilde Denemarken het eerste land worden met een door de staat geleid klimaatlabel voor voedsel. De overheid mag de invoering van dit keurmerk echter niet verplicht stellen. Dit komt door de beperkingen onder EU-wetgeving, met name het vrije verkeer van goederen.[21] [22]

Andersom is het waarschijnlijk ook niet mogelijk voor individuele lidstaten om het gebruik van bepaalde labels te verbieden. Zo lang de labels niet in strijd zijn met EU-wetten en regels voor labelling, zijn ze in alle lidstaten toegestaan. Ook als een lidstaat aanvullende eisen stelt aan producenten om een label te mogen voeren, kan dit mogelijk worden gezien als een belemmering voor het vrije verkeer van goederen.

2.3 Ontwikkelingen op EU-niveau

Uit het voorgaande is duidelijk dat een nationaal verplicht gesteld milieulabel voor voedingsmiddelen niet haalbaar lijkt. Er zijn op dit moment enkele ontwikkelingen gaande op EU-niveau die de introductie van een dergelijk label op EU-niveau dichterbij brengen. Deze zijn:

- Een EU-voorstel voor een richtlijn voor de ondersteuning van consumenten bij de groene transitie naar duurzaamheid.
- Een EU-initiatief ter onderbouwing van groene claims.
- Een EU-wetsvoorstel etikettering duurzame voeding.

Deze ontwikkelingen kunnen ervoor zorgen dat, onder het mom van het op een juiste wijze informeren van consumenten, milieulabels op basis van een standaardmethode verplicht worden gesteld. Er is echter nog geen vastgesteld beleid en het geheel is nog in ontwikkeling. Het is dus nog niet bekend op welke termijn een dergelijk label er zou kunnen komen.

---

[19] https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/38/free-movement-of-goods
[20] *Dassonvile*
[21] https://fvm.dk/klimamaerke/
[22] https://fvm.dk/nyheder/nyhed/nyhed/danmark-skal-have-et-statskontrolleret-klimamaerke/

Empowerment van consumenten bij de groene transitie

De EU wil de consument graag ondersteunen bij het maken van goede keuzes in de groene transitie naar duurzaamheid. In maart 2022 is daarom een herijking van de Richtlijn over oneerlijke handelspraktijken van ondernemingen jegens consumenten op de interne markt voorgesteld. Volgens het voorstel zouden milieu- en duurzaamheidsclaims worden toegevoegd aan de definitie wat mogelijk onder misleiding van de consument valt. Dit betreft dan ook elke uitspraak die stelt of impliceert dat een product of handelaar een positieve of geen impact heeft op het milieu of minder schadelijk is voor het milieu dan respectievelijk andere producten of handelaren, of hun impact in de loop van de tijd heeft verbeterd[23].

Bovendien voegt het voorstel zowel een 'expliciete milieuclaim' (wat betekent "een milieuclaim die in tekstvorm is of is opgenomen in een duurzaamheidslabel") als "algemene milieuclaim" (wat betekent " elke expliciete milieuclaim die niet is opgenomen in een duurzaamheidslabel) toe aan de definitie. Ook zijn er in het voorstel twee aanvullende voorwaarden voorgesteld voor bijlage I van de richtlijn van 2005, die een lijst bevat van alle praktijken die altijd als oneerlijk worden beschouwd en dus verboden zijn. Namelijk *"Het maken van een generieke milieuclaim waarvoor de handelaar niet in staat is om erkende uitstekende milieuprestaties aan te tonen die relevant zijn voor de claim"* en *"Het maken van een milieuclaim over het gehele product terwijl het in werkelijkheid slechts een bepaald aspect van het product betreft."* [24]

Deze definities, samen met de aanvullende wijzigingen, betekenen dat het opnemen van milieuclaims op een product op een betrouwbare wijze moet worden onderbouwd, omdat dit anders kan worden beschouwd als een "misleidende handeling" of een "misleidende omissie".[25]

EU-initiatief ter onderbouwing van groene claims

De EU heeft twee hardnekkige problemen opgemerkt met betrekking tot het maken van milieuclaims in de interne markt. Ten eerste worden er momenteel meer dan 200 verschillende milieu- en duurzaamheidskeurmerken gebruikt in de EU. Deze zijn niet allemaal betrouwbaar, waardoor het voor de consument verwarrend wordt.
Het tweede probleem heeft betrekking op *greenwashing*, waarbij bedrijven hun producten milieuvriendelijker voorstellen dan ze in werkelijkheid zijn, wat misleidend is voor de consument.[26]

Om deze problemen te bestrijden, heeft de EU een initiatief aangekondigd om een verordening vast te stellen over hoe groene claims onderbouwd moeten worden. Dit moet ervoor zorgen dat elke groene claim in de eerste plaats betrouwbaar is, en ten tweede vergelijkbaar en verifieerbaar in de hele EU. Het initiatief bouwt voort op de EU Green Deal, waarin eveneens werd gesteld dat bedrijven die 'groene claims'

---

[23] Voorstel voor een RICHTLIJN VAN HET EUROPEES PARLEMENT EN DE RAAD tot wijziging van de Richtlijnen 2005/29/EG en 2011/83/EU wat betreft het mondiger maken van consumenten voor de groene transitie door betere bescherming tegen oneerlijke praktijken en betere informatie, toegankelijk op: https:// eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52022PC0143&qid=1649327162410.

[24] Idem.

[25] Idem.

[26] Initiatief ter onderbouwing van groene claims, Europese Commissie, toegankelijk via: https://ec.europa.eu/environment/eussd/smgp/initiative_on_green_claims.htm

maken, deze moeten onderbouwen aan de hand van een standaardmethodologie om hun impact op het milieu te beoordelen.[27]

De impact van de producten op het milieu kan worden beoordeeld aan de hand van de Product Environmental Footprint (PEF)-methode. Deze methode bepaalt de 'voetafdruk' van een product via de wetenschappelijke methode Life Cycle Assessment (LCA). Een LCA berekent de impact van een product (15+ impactresultaten, inclusief een CO2-voetafdruk) op het milieu gedurende de gehele levenscyclus. Deze methode heeft niet alleen betrekking op het maken van milieuclaims op voedseletiketten, maar bevat wel specifieke regels die betrekking hebben op voedsel.[28]

Overigens is er nog geen volledige consensus over de PEF-methode. Zo beweren critici dat deze methodologie te veel gericht is op koolstofemissies, waardoor zaken als de recycleerbaarheid van het product worden verwaarloosd.[29] Desondanks is er op EU-niveau wel draagvlak voor de methode, al heeft het gebruik hiervan geen verplichtend karakter.

EU-wetsvoorstel labelling duurzame voeding

Niet alleen individuele lidstaten kijken naar de mogelijkheden voor een voedingslabel gericht op duurzaamheid. Ook op EU-niveau denkt men hierover na. Dit initiatief werd gepresenteerd als onderdeel van de Farm to Fork-strategie (2023-2024).[30]

De verordening wordt nog opgesteld, maar zou algemene beginselen en doelstellingen vastleggen, evenals eisen en verantwoordelijkheden voor alle relevante actoren, inclusief de lidstaten en de EU zelf. Het algemene doel zou zijn om ervoor te zorgen dat het voedselsysteem van de EU duurzamer wordt en om "duurzaamheid te integreren in al het voedselgerelateerde beleid". Het is belangrijk dat consumenten weten wat de impact is van hun voedselkeuzes op het milieu. Het wetsvoorstel zou regels voorschrijven op drie gebieden: labels met betrekking tot duurzaamheid van voedingsproducten, minimumcriteria voor duurzame overheidsaankopen van voedsel en governance en monitoring.[31] De verordening wordt waarschijnlijk eind 2023 goedgekeurd.[32]

Ideeën voor een Europees label voor de duurzaamheid van voedingsmiddelen zijn niet nieuw. In 2011 heeft de Europese Commissie reeds in een haalbaarheidsstudie laten uitvoeren naar de mogelijkheid om een EU-milieukeur voor levensmiddelen en

---

[27] Environmental performance of products & businesses – substantiating claims – about this initiative, European Commission, accessible at: https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/12511-Environmental-performance-of-products-businesses-substantiating-claims_en

[28] Product Environmental Footprint (PEF) Guide, Ref. Ares (2012)873782 - 17/07/2012. Accessible at: https://ec.europa.eu/environment/eussd/pdf/footprint/PEF%20methodology%20final%20draft.pdf

[29] Draft EU 'green claims' law overly focused on CO2 impact, critics say, EURactiv (14 Jan 2022), accessible at: https://www.euractiv.com/section/energy-environment/news/draft-eu-green-claims-law-overly-focused-on-co2-impact-critics-say/

[30] Sustainable EU food system –new initiative – about this initiative, European Commission, accessible at: https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/13174-Sustainable-EU-food-system-new-initiative_en

[31] Idem.

[32] Sustainable EU food system –new initiative, impact assessment. Via: https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/13174-Sustainable-EU-food-system-new-initiative_en

diervoeders vast te stellen. De Commissie heeft destijds echter nog niet besloten een dergelijk label te introduceren.[33]

2.4 Randvoorwaarden in Nederland voor voedingslabels

Wetten en regels

Naast de wet- en regelgeving en de ontwikkelingen in de EU hebben we ook gekeken naar de Nederlandse context voor voedingslabels. Daarbij hebben we gekeken naar de Warenwet en de regels in de Nederlandse Reclamecode. Specifiek was de vraag in hoeverre er regels zijn die verder gaan dan wat reeds op EU-niveau is vastgelegd.

Warenwet en Warenwetbesluit informatie levensmiddelen

De Nederlandse wet- en regelgeving voor de etikettering van levensmiddelen is opgenomen in besluiten en regelingen op basis van de Warenwet. Deze voorzien in de implementatie van Europese verordeningen en richtlijnen. Daarnaast bevatten de besluiten en richtlijnen enkele bepalingen die alleen voor Nederland gelden. Deze bepalingen zijn verder niet van belang voor de beantwoording van de vraagstelling. Het gaat bijvoorbeeld om verordeningen dan wel richtlijnen over specifieke producten, zoals zuigelingenvoeding, cacao en chocolade, en vruchtensappen[34].

De belangrijkste Europese verordening is Verordening (EU) Nr. 1169/2011 over voedselinformatie aan consumenten. Deze is voor Nederland uitgewerkt in het Warenwetbesluit informatie levensmiddelen (WIL). De aanvullende bepalingen hierin voor de Nederlandse markt staan een milieulabel niet in de weg. Het gaat om specifieke bepalingen over taal (WIL art. 3: voor de informatie op etiketten wordt in ieder geval gebruik gemaakt van de Nederlandse taal), lotcode (art. 4 en 5: een levensmiddel wordt – behoudens in gespecificeerde uitzonderingsgevallen – slechts in de handel gebracht indien het vergezeld gaat van een vermelding die het mogelijk maakt de partij waartoe dat levensmiddel behoort te identificeren), verpakte levensmiddelen niet bestemd voor eindgebruik (art. 7) en onverpakte levensmiddelen (art. 8).[35]

Nederlandse Reclamecode

Ook is nagegaan of de Nederlandse Reclamecode en de Reclamecode voor voedingsmiddelen van de Stichting Reclame Code regels bevatten die van belang zijn bij het eventueel invoeren van een milieulabel[36]. Dit blijkt niet het geval. Wel zijn er op hoofdlijnen algemene regels, zoals de eis dat reclame-uitingen (waaronder ook informatie op verpakkingen) niet misleidend zijn. In de Reclamecode voor Voedingsmiddelen wordt uitdrukkelijk verwezen naar de bestaande wet- en regelgeving op het gebied van etikettering, voedingswaardeaanduidingen en voedings- en gezondheidsclaims. Er worden in dat deel van de Reclamecode geen aanvullende eisen of verplichtingen gesteld[37].

---

[33] FAQs - Frequently asked questions for the EU Ecolabel, European Commission, accessible at: https://environment.ec.europa.eu/topics/circular-economy/eu-ecolabel-home/faq_en

[34] NVWA (2021). Handboek etikettering van levensmiddelen. Verzie 7. Utrecht, 23 juli.

[35] Idem.

[36] https://www.reclamecode.nl/nrc/

[37] https://www.reclamecode.nl/nrc/rvv2019/

RIVM Database milieubelasting voedingsmiddelen

In het kader van labelling van voedingsmiddelen is het relevant om te vermelden dat het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu een database heeft ontwikkeld waarin inzicht wordt gegeven in de milieu-impact van voeding. Deze database bevat de op basis van een levenscyclusanalyse (LCA) berekende milieubelasting van zo'n 250 in Nederland veel geconsumeerde voedingsmiddelen. De milieubelasting wordt uitgedrukt in zes indicatoren:

- broeikasgasemissies
- vermesting zoet water
- vermesting zout water
- verzuring van de bodem
- landgebruik
- irrigatie/waterverbruik.[38]

De cijfers zijn niet gevalideerd door een review en zijn vooral bestemd voor onderzoeksdoeleinden.

[38] RIVM (2019). Database milieubelasting voedingsmiddelen. Versie database: 4 oktober.

3

3 Breed overzicht van EU-landen

Uit een breed deskresearch in landen van de Europese Unie plus het Verenigd Koninkrijk kwamen twaalf landen naar voren die mogelijk interessant zijn voor verdiepend onderzoek. Daarbij is gekeken naar brede milieu- en duurzaamheidslabels en biologische labels. In dit hoofdstuk lichten we de labels kort toe. In bijlage 1 zijn meer details per label opgenomen.

In de onderstaande tabel 1 zijn de 24 landen weergegeven die zijn geïncludeerd in de brede deskresearch naar voedingslabels.

Tabel 1 Landen geïncludeerd in brede deskresearch

België	Finland	Italië	Polen	Spanje
Bulgarije	Frankrijk	Kroatië	Portugal	Tsjechië
Denemarken	Griekenland	Letland	Roemenië	Verenigd Koninkrijk
Duitsland	Hongarije	Litouwen	Slovenië	Zweden
Estland	Ierland	Oostenrijk	Slowakije	

Bron: Panteia, 2022

Van deze landen vielen er 11 af omdat daar via secundaire bronnen geen relevante voorbeelden werden gevonden van voedingslabels waar de overheid een initiërende of stimulerende rol speelde. Dit waren Bulgarije, Griekenland, Hongarije, Kroatië, Litouwen, Polen, Portugal, Roemenië, Slovenië, Slowakije, Spanje en Tsjechië. In Estland en Letland was er wel sprak van een vorm van Eco-labelling, maar was de informatie hierover beperkt. Ditzelfde gold voor Duitsland, waar er oudere bronnen over een paraplulabel werden gevonden, maar er beperkte informatie over de huidige stand van zaken was. Deze drie landen zijn daarom ook buiten beschouwing gelaten.

Hierna introduceren wij de landen waar wij interessante ontwikkelingen op het gebied van voedingslabels zagen. Daarbij maken wij een onderscheid tussen (bredere) milieu- en duurzaamheidslabels en biologische labels. In het volgende hoofdstuk diepen wij enkele van deze cases nader uit.

3.1 Milieu- en duurzaamheidslabels

In verschillende Europese landen zijn er milieulabels in ontwikkeling of al geïmplementeerd. Vooralsnog zijn geen van deze verplicht door de overheid. Wel zijn er verschillende nationale overheden in meer of mindere mate betrokken bij een aantal labels.

Tabel 2 Milieu- en duurzaamheidslabels in landen in Europa

Land	Naam label	Status	Initiatiefnemer	Betrokkenheid overheid
België/Spanje (Baskenland)	Enviroscore	Actief	KU Leuven en AZTI Technology Centre	Ondersteuning van Baskische regering
Denemarken	Naturskansom	Actief	Deense Overheid	Initiatiefnemer
	Bedre klimavalg/ Klimamærket	In ontwikkeling	Deense Overheid	Initiatiefnemer
Frankrijk	Agrybalise database	Actief	Franse overheid	Initiatiefnemer
	Eco-Score, Planet score	In laatste experimenteel stadium	Particuliere organisatie	Agrybalise database als basis
Ierland	National Standards Authority of Ireland Carbon Footprint Labelling Bill 2021	In ontwikkeling: voorstel voor labelling ingediend	Ierse Parlementsleden	(beoogd) initiatiefnemer
Italië	Label met land van herkomst	Actief	Italiaanse Overheid	Verplichting van overheid
Noordse landen	Nordic Swan	In ontwikkeling voor voeding	Noordse Raad	Initiatiefnemer en ontwikkeling
Oostenrijk	Umweltzeichen	Actief voor non-food	Oostenrijkse federale overheid	Initiatiefnemer
Verenigd Koninkrijk	Foundation Earth Scheme	In pilot fase	Particuliere organisatie	Ondersteuning door overheid
Zweden	Klimatmark	Actief	Particuliere organisaties	Ondersteuning door overheid

Bron: Panteia, 2022

Binnen dit brede scala aan milieulabels is een aantal grote lijnen van overeenkomsten en verschillen te herkennen in termen van de rol van de overheid en de scope van de labels.

Rol van de overheid

Bij zes van de genoemde labels is de overheid (meestal op nationaal niveau) de drijvende kracht achter het label. Hoewel er in geen van de onderzochte landen sprake is van een verplicht milieulabel, worden de ontwikkeling en gebruik van de labels wel veelal actief gestimuleerd. Het enige verplichte label in de lijst is het herkomstlabel in Italië. Dit is niet primair een label dat de impact op het milieu kwantificeert, maar een label waarop de producent moet aangeven uit welk land het product en de grondstoffen vandaan komen. Daarmee krijgt de consument (onder andere) inzicht van hoe ver het product is gekomen en in hoeverre er een impact van

transport kan worden verwacht. Dit label is overigens niet onomstreden. Het is initieel ingevoerd voor een beperkt aantal typen producten, zoals zuivel, durumtarwe en rijst. De Italiaanse regering heeft echter ook bepaald dat het betrekking moet hebben op de productielocatie van alle voedingsproducten. Dit wordt als protectionistisch gezien.[39]

Bij de labels waar de overheid niet de initiator was, heeft deze wel een stimulerende rol, bijvoorbeeld door het label te subsidiëren of door het te promoten als het voorkeurslabel voor fabrikanten. Het label ontwikkeld door de Katholieke Universiteit Leuven en het Spaanse AZTI Technology Centre krijgt via AZTI steun van de Baskische regionale regering. In Frankrijk speelt de overheid ook een drijvende rol. De Franse Agrybalise database is op zicht geen label, maar wel het uitgangspunt voor het ontwikkelen van de Franse labels zoals Eco-Score en Planet-Score.

Scope van de labels

De labels variëren in scope in termen van producten waarop ze betrekking hebben en de aspecten die ze in beeld brengen. Van de labels die nog in ontwikkeling zijn is de exacte scope en inhoud nog niet altijd duidelijk. Enkele noemenswaardige verschillen tussen de labels zijn de volgende:

- De labels Enviroscore (België), Eco-Score en Planet score (Frankrijk) zijn gericht op alle soorten voedingsmiddelen.
- Twee labels zijn op dit moment nog primair op non-food gericht, namelijk Nordic Swan in de Noordse landen (Denemarken, Finland, IJsland, Noorwegen en Zweden) en Umweltzeichen in Oostenrijk. Deze labels kunnen in de toekomst ook naar voedingsproducten worden uitgebreid.
- Het Deense label Naturskansom heeft alleen betrekking op vis en zeevruchten.
- Het Klimatmark in Zweden heeft een focus op broeikasgassen/CO2. Het label wordt toegekend als er bij de productie sprake is van een vermindering van 25% uitstoot is van broeikasgassen.

3.2 Biologische labels

Naast de bredere milieu- of ecolabels hebben we ook gekeken naar biologische labels. Bij de productie van biologisch voedsel wordt zoveel mogelijk rekening gehouden met milieu en dierenwelzijn. Zo worden mestoverschotten voorkomen en krijgen dieren meer ruimte dan in de gangbare veeteelt en landbouw. Daarbij zijn er verschillende eisen, zo moet bijvoorbeeld ook het veevoer biologisch zijn, mogen boeren geen genetische modificatie gebruiken en moeten gewassen worden verbouwd op grond en niet op water of kunstmatige ondergrond[40].

In de EU geldt een verordening voor wanneer een product ‘biologisch’ mag worden genoemd. Daarbij mag dan ook het Europese biologo worden gebruikt op producten die door een erkende controlerende autoriteit of een erkend controleorgaan als

[39] Een dergelijk herkomstlabel is in het kader van EU-wetgeving toegestaan, onder bepaalde voorwaarden en/of voor bepaalde producten. Een volledige verplichting van herkomstindicatie is echter niet gewenst. Zie: https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2018/625182/EPRS_BRI(2018)625182_EN.pdf

[40] https://www.voedingscentrum.nl/encyclopedie/biologisch.aspx

biologisch zijn gecertificeerd. Daartoe moeten de producten voldoen aan strikte voorwaarden wat betreft de productie, de verwerking, het vervoer en de opslag ervan. Het logo mag uitsluitend worden gebruikt voor producten die voor ten minste 95 % uit biologische ingrediënten bestaan en die voor de resterende 5 % aan aanvullende strikte voorwaarden voldoen. Geen enkel ingrediënt mag tegelijkertijd in biologische en niet-biologische vorm aanwezig zijn. Naast het EU-biologo moet het codenummer van het controleorgaan worden vermeld, evenals de plaats waar de samenstellende agrarische grondstoffen zijn geteeld. [41] [42]

In de onderstaande tabel 3 zijn de biologische labels van 6 landen opgenomen waarbij de overheid in meer of mindere mate een rol speelt. Deze rol varieert van initiatiefnemer tot een toezichthoudende rol. Meer gedetailleerde beschrijvingen van de labels zijn opgenomen in bijlage 1.

Tabel 3 Biologische labels in 6 landen in Europa

Land	Naam label	Initiatiefnemer	Betrokkenheid overheid
Denemarken	Rode Ø label	Overheid	Initiatiefnemer, beheer, toezicht
Duitsland	Bio Siegel	Overheid	Beheerd door het federal ministerie voor voeding, landbouw en consumentenbescherming
Frankrijk	AB (Agriculture Biologique)	Ministerie van landbouw, ism Agence Bio	Strategiebepaling door ministerie van landbouw
Italië	AIAB (Associazione Italiana Agricultura Biologica)	AIAB	Autorisatie van toezichthoudende organen door het ministerie van landbouw, voedsel en bosbouw.
Oostenrijk	AMA Biozeichen	Ministerie van Landbouw	Beheerd door het ministerie van landbouw
Verenigd Koninkrijk	General Certification Scheme	Department for Environment, Food and Rural Affairs (DEFRA)	DEFRA accordeert de certificerende instellingen en neemt deze in een register op.

Bron: Panteia, 2022

De biologsiche labels hebben alle in de basis hetzelfde uitgangspunt van de EU-verordening voor biologische producten. Het gaat daarbij om het toepassen van bepaalde werkwijzen en het niet-gebruik van chemische middelen. In Denemarken, Italië en Oostenrijk is (nationale) herkomst ook een onderdeel van het label. Daarbij is het voor het Italiaanse label een vereiste dat de grondstoffen 100% Italiaans zijn. Het

[41] Verordening (EU) 2018/848 van het Europees Parlement en de Raad van 30 mei 2018 inzake de biologische productie en de etikettering van biologische producten en tot intrekking van Verordening (EG) nr. 834/2007 van de Raad.

[42] https://agriculture.ec.europa.eu/farming/organic-farming/organic-logo_nl

Oostenrijkse label kent meerdere varianten, waaronder een zwart label voor producten zonder vermelding van herkomst en een rood label voor producten met vermelding van herkomst.

In het volgende hoofdstuk gaan we, naast de milieulabels, ook nader in op de biologische labels van Denemarken, Duitsland, Frankrijk en Oostenrijk. Dit zijn namelijk de labels waarbij de overheid een belangrijke rol speelde in het initiëren en opzetten van de labels.

4

4 Verdieping: Uitgelichte cases

In verschillende Europese landen zijn er door de overheid gestimuleerde milieulabels voor voeding in verschillende stadia van ontwikkeling. Vooral in Frankrijk en Denemarken zijn er initiatieven die als voorbeeld voor Nederland zouden kunnen dienen. De ontwikkeling van de labels in die twee landen lichten we in dit hoofdstuk wat uitgebreider toe. Daarnaast lichten we enkele interessante aspecten van de bestaande labels in Duitsland, Ierland, Oostenrijk en Zweden toe.

4.1 Frankrijk

Milieulabels: van idee naar wetgeving naar technische uitwerking

De eerste discussie over het mogelijke gebruik van een milieulabel voor voeding vond plaats in 2008 met het Grenelle de l'environnement Forum. De discussie ging destijds niet over een volledig milieulabel voor voedingsmiddelen, maar over de mogelijkheid om de ecologische voetafdruk van een consumentenproduct weer te geven.[43] Er werden daartoe verschillende suggesties gedaan die uiteindelijk werden geïmplementeerd door de goedkeuring van wetten Grenelle 1 en Grenelle 2. Een van de acties zoals beschreven in Grenelle 2 was het afdwingen en uitbreiden van verplichte milieu-labelling op producten om op die wijze emissies drastisch te verminderen. Als gevolg hiervan werd tussen 2011 en 2012 een eerste experiment rond milieulabels uitgevoerd op nationaal niveau.[44] Tijdens het experiment probeerden 168 bedrijven, distributeurs en beroepsfederaties milieukeurmerken uit op alledaagse consumentenproducten.[45]

Dit landelijke experiment gaf aanleiding tot een rapport dat in 2013 aan het parlement werd toegezonden, waarin onder meer het belang en de relevantie van een multicriteriabenadering die de gehele levenscyclus omvat (LCA-benadering) werd benadrukt. Ook werd er aandacht gevraagd voor het aansluiten bij reële verwachtingen van de consument en de noodzaak om gemeenschappelijke methoden te ontwikkelen.[46] Naar aanleiding van het rapport werd tussen 2012-2017 in

[43] Keuzevrijheid voor de consument en ecologisch ontwerp mogelijk maken - Best practices voor Fmcg met milieu-etikettering van voedsel, toegankelijk via: https://www.theconsumergoodsforum.com/wp-content/uploads/2022/07/EN_FAQ-environmental-labelling-for-food-france_idc -CGF_2022.pdf

[44] Nationale inzet voor het milieu - Grenelle 2, toegankelijk via: https://www.iea.org/policies/408-national-commitment-to-the-environment-grenelle-2

[45] L'affichage milieu , toegankelijk via: https://expertises.ademe.fr/economie-circulaire/consommer-autrement/passer-a-laction/reconnaitre-produit-plus-respectueux-lenvironnement/dossier/laffichage-environnemental/affichage-environnemental-historique -travaux-retours-dexperience

[46] L'affichage milieu , toegankelijk via: https://expertises.ademe.fr/economie-circulaire/consommer-autrement/passer-a-laction/reconnaitre-produit-plus-respectueux-lenvironnement/dossier/laffichage-environnemental/affichage-environnemental-historique -travaux-retours-dexperience

samenspraak met overheden en stakeholders een technisch kader ontwikkeld waarmee bedrijven de milieuscores van hun producten/diensten kunnen berekenen. Dit kader bestaat uit verschillende erkende tools die ervoor zorgen dat de resultaten vergelijkbaar zijn.[47]

Intussen werd deze milieukeurmerking (als onderdeel van Grenelle 2) opgenomen in de Energietransitiewet voor groene groei van 18 augustus 2015. Hierin wordt de kwaliteit van de milieu-informatie die aan de consument ter beschikking wordt gesteld gewaarborgd. Producenten die een milieuclaim doen zijn namelijk verplicht om de belangrijkste milieukenmerken van hun producten beschikbaar te stellen. Daarmee wordt Greenwashing tegengaan, aangezien elke milieuclaim gerechtvaardigd moet zijn.[48]

Een andere belangrijke ontwikkeling was de totstandkoming van de Agribalyse-database in 2013. Op basis van de Life Cycle Analysis (LCA)-methodiek wordt informatie verstrekt over de milieueffecten van landbouw- en voedingsproducten.[49]

Op basis van de Agribalyse database zijn er gerichte vervolgstappen gezet:

1. **Experiment**: Ten eerste heeft men bepaald dat er een experiment wordt uitgevoerd waarbij actoren vrijwillig hun eigen milieulabel kunnen ontwikkelen. Het experiment probeert de volgende vraag te beantwoorden: "*hoe kan de consument leesbare, betrouwbare en objectieve milieu-informatie krijgen, zodat hij zijn keuzes kan richten op een voedselconsumptie die meer respect heeft voor het milieu?"* De labels kunnen op vrijwillige basis worden ingevoerd door private en/of publieke organisaties. Parallel aan dit experimentele deel gaan werkgroepen bestuderen welke uitdagingen zich hierbij voordoen. Het experiment resulteert in een verslag aan het parlement met daarin een haalbaarheidsstudie en een sociaaleconomische beoordeling van deze systemen. Op basis van deze beoordeling zullen de meest relevante methodologie en milieu-etiketteringsmethoden worden vastgesteld voor de voedingssector.[50]
2. **Verplichting**: Vervolgens werd in 2021 bepaald dat een dergelijk milieukeurmerk verplicht moet worden gesteld.[51] Verschillende Franse ministers hebben deze aanpak geprezen. Barbara Pompili, minister van Ecologische Transitie, heeft bijvoorbeeld verklaard dat *er een reële vraag is van burgers naar milieu-informatie over voedingsmiddelen. De invoering van een milieulabel zou elke consument in staat stellen om snel de meest duurzame producten te identificeren.*[52]

---

[47] L'affichage milieu , toegankelijk via: https://expertises.ademe.fr/economie-circulaire/consommer-autrement/passer-a-laction/reconnaitre-produit-plus-respectueux-lenvironnement/dossier/laffichage-environnemental/affichage-environnemental-contexte -objectieven

[48] LOI nr. 2015-992 van 17 août 2015 relatief à la overgang énergétique pour la croissance groen , toegankelijk via: https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/LEGISCTA000031047865

[49] AGRIBALYSE®-documentatie, toegankelijk via: https://doc.agribalyse.fr/documentation-en/

[50] OUVERTURE DE L'APPEL À KANDIDATUUR VOOR L'EXPÉRIMENTATION DE L'AFFICHAGE ENVIRONNEMENTAL DES PRODUITS ALIMENTAIRES, toegankelijk via: https://presse.ademe.fr/2020/09/ouverture-de-lappel-a-candidatures-pour-lexperimentation -de-leffichage-environnemental-des-produits-alimentaires.html

[51] LOI nr. 2021-1104 du 22 août 2021 lager vecht tegen le déréglement klimaat en versterking van de veerkracht face à ses effecten , toegankelijk via: https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/article_jo/JORFARTI000043956979

[52] OUVERTURE DE L'APPEL À KANDIDATUUR VOOR L'EXPÉRIMENTATION DE L'AFFICHAGE ENVIRONNEMENTAL DES PRODUITS ALIMENTAIRES, toegankelijk via: https://presse.ademe.fr/2020/09/ouverture-de-lappel-a-candidatures-pour-lexperimentation -de-leffichage-environnemental-des-produits-alimentaires.html

In het kader van het experiment zijn vooral twee labels noemenswaardig: Eco-score en Planet-score.

- **Eco-Score** geeft alle voedingsproducten een score van A tot en met E. Het label geeft daarmee de milieu-impact weer door rekening te houden met:
    - De productiewijze (bijvoorbeeld biologisch).
    - De herkomst van de ingrediënten.
    - De verpakking.
    - Bedreigde soorten.[53]

  De Eco-score is inmiddels ook breder geadopteerd, bijvoorbeeld door de Belgische supermarktketen Colruyt. Ook Lidl experimenteert in enkele filialen in Nederland met Eco-Score.[54]
- **Planet-score** geeft meer gedetailleerde informatie per product. Niet alleen geeft het label een totaalbeoordeling op een schaal van A tot en met E, ook staan er bij het label er aparte beoordelingen voor het:
    - het gebruik van pesticiden,
    - de impact op biodiversiteit en
    - de impact op het klimaat.

  Bovendien geeft de Planet-score voor dierlijke producten in een aparte indicator inzicht in de aandacht voor dierenwelzijn.[55] [56]

Beide labels gebruiken de data uit de Agribalyse database als uitgangspunt. Daarnaast zijn er nog verschillende andere, vergelijkbare labels ontwikkeld. Uiteindelijk is het niet de bedoeling om de verschillende ontwikkelde labels te rangschikken of er één te selecteren, maar om conclusies te trekken uit alle bijdragen.[57]

In de praktische uitvoering zijn er enkele criteria waaraan de milieulabels moeten voldoen. Het belangrijkste: het label moet zichtbaar/toegankelijk zijn voor de consument op het moment van aankoop, de verstrekte informatie moet betrouwbaar en gemakkelijk te begrijpen zijn voor de consument en de milieu-impact moet betrekking hebben op de gehele levenscyclus van het product.[58]

Ontwikkeling van een biologisch label

Het merk AB is eigendom van het ministerie van Landbouw en Voedselvoorziening. Het wordt gebruikt voor certificeringsdoeleinden en maakt het, net als het Europese biologische logo, mogelijk om producten te identificeren die 100% biologisch zijn of ten minste 95% biologische landbouwproducten bevatten in het geval van verwerkte producten. Naast het Europese logo kan het AB-logo vrijwillig worden gebruikt. De

---

[53] De Eco -Score analyse de gevolgen environnemental de vos aliments, toegankelijk via: https://scanup.fr/eco-score-impact-environnemental-produits-alimentaires/#:~:text=Qu'est%2Dce%20que%20l'Eco%2Dscore%20%3F&text=L'objectif%20est%20d'informer,vers%20une%20consommation%20plus%20responsible.

[54] https://www.consumentenbond.nl/duurzamer-eten/eco-score

[55] Consommatie : Planet-score, le nouvel etiquette environnemental national se met en place, toegankelijk via: https://france3--regions-francetvinfo-fr.translate.goog/grand-est/lorraine/nancy-planet-score-le-nouvel-etiquetage-environnemental-2320150.html ?_x_tr_sl=auto&_x_tr_tl=en&_x_tr_hl=en-US&_x_tr_pto=wapp

[56] https://www.planet-score.org/en/

[57] DE KEUZE VAN DE CONSUMENT EN ECODESIGN VERMOGEN - BESTE PRAKTIJKEN VOOR FMCG MET MILIEU-ETIKETTERING VAN VOEDSEL, toegankelijk via: https://www.theconsumergoodsforum.com/wp-content/uploads/2022/07/EN_FAQ-environmental-labelling-for-food-france_idc-CGF_2022.pdf

[58] LOI nr. 2021-1104 du 22 août 2021 lager vecht tegen le déréglement klimaat en versterking van de veerkracht face à ses effecten , toegankelijk via: https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/article_jo/JORFARTI000043956979

gebruiksvoorwaarden van dit merk worden gecontroleerd door de Agence bio, een groep van openbaar belang onder toezicht van het ministerie van Landbouw en Voedselvoorziening.[59]

Na de tweede wereldoorlog begon het idee van biologische voeding aan populariteit te winnen. Zeker in de jaren zestig, toen de gevolgen van het gebruik van chemische bestrijdingsmiddelen in de landbouw op de menselijke gezondheid en het milieu bekend werden.[60] Later zag men in de jaren zeventig na de oliecrisis de afhankelijkheid van de conventionele landbouw van fossiele brandstoffen en werd de veroorzaakte vervuiling steeds meer bekritiseerd. Dit maakte de biologische landbouw des te interessanter maakte.[61]

In juli 1980, werd biologische landbouw officieel in de wet erkend, zonder de term "biologisch" te gebruiken. Er was destijds sprake van het bestaan van "een landbouw die geen synthetische chemische producten gebruikt". De term "biologisch" is beschermd sinds 1988, toen het agro -biologische kwaliteitslabel en het "AB"-logo (staatseigendom) werden gecreëerd met de goedkeuring van de eerste drie controle-instanties. In 1991 gaf de Europese Economische Gemeenschap een regelgevend kader (EG 2092/91) voor agrobiologische praktijken en productetikettering, en de term "biologische landbouw" werd officieel gebruikt.[62]

4.2 Denemarken

Bedre klimavalg / Klimamærket

Het milieulabel in Denemarken is nog in ontwikkeling. Het staat bekend onder de namen ‘Betere klimaatkeuze’ of ‘klimaatmerk’. Over de exacte inhoud en scope (in termen van bijvoorbeeld klimaatimpact of bredere milieu-impact) is nog weinig bekend[63]. Wel vertoont de route naar de invoering parallellen met de ontwikkelingen in Frankrijk. Hieronder schetsen we de wensen vanuit de politieke partijen en de voorlopige activiteiten voor de ontwikkeling.

Het idee van een klimaatlabel op voeding is niet nieuw in Denemarken. De afgelopen jaren is het idee meerdere keren gepresenteerd, maar tot nu toe is het idee nooit in de praktijk gebracht. Het werd als te duur en te ingewikkeld ervaren. Het belangrijkste argument van supermarkten en bedrijfs- en consumentenorganisaties was dat de invoering van een voedseletiket tot meer verwarring zou leiden.[64]

De invoering van een nationaal klimaatlabel is de afgelopen jaren meermaals onderwerp van politieke debatten geweest.

---

[59] Qu'est-ce que l'landbouw biologique ?, toegankelijk via: https://agriculture.gouv.fr/quest-ce-que-lagriculture-biologique

[60] DEPUIS WANNEER L'AGRICULTURE BIOLOGIQUE EXISTE-T-ELLE EN FRANCE?, toegankelijk op: https://www.les2vaches.com/agriculture-biologique-en-france/

[61] DEPUIS QUAND L'AGRICULTURE BIOLOGIQUE EXISTE-T-ELLE EN FRANCE?, toegankelijk op: https://www.les2vaches.com/agriculture-biologique-en-france/

[62] De opkomst van de landbouw biologique en France : 1950-1990, toegankelijk via: https://www.cairn.info/revue-pour-2015-3-page-59.htm

[63] In lijn met de Deense naam houden we in deze paragraaf de term ‘klimaatlabel’ aan.

[64] K: Nu skal fokker klimamærkes , toegankelijk via: https://nyheder.tv2.dk/politik/2020-07-27-k-nu-skal-foedevarer-klimamaerkes

- In september 2020 erkende de Deense veterinaire en levensmiddelenadministratie dat het, om te voldoen aan de EU-wetgeving, niet mogelijk zou zijn om het klimaatkeurmerk voor levensmiddelen verplicht te stellen.[65] Dit was naar aanleiding van een artikel dat op 27 juli 2020 door de Deense nieuwszender TV2 werd gepubliceerd over de mogelijkheid van een klimaatlabel in de toekomst.[66]
- In januari 2022 verklaarde het ministerie van Voedselvoorziening, Landbouw en Visserij dat ze de mogelijkheid aan het onderzoeken waren om een vrijwillig, door de staat gecontroleerd klimaatlabel op voeding aan te nemen. Bovendien bevestigde men opnieuw dat het niet mogelijk zou zijn om het label verplicht te stellen.[67]
- In maart 2022 is een voorstel in het parlement ingediend om een databank over de klimaatimpact van voeding te ontwikkelen. Deze databank kan de basis vormen voor een vrijwillig systeem voor een klimaatlabel. Het voorstel is ingediend door de Deense liberale partij (Venstre). Daarbij werd geargumenteerd dat consumenten en bedrijven een belangrijke rol kunnen en zullen spelen in de groene transitie. Het is echter moeilijk om duurzaam te handelen omdat er geen betrouwbare en vergelijkbare informatie is over de klimaatvoetafdruk van voedsel. Denen hebben geen duidelijke manier om de klimaatvoetafdruk van producten te vergelijken bij het winkelen voor het dagelijks leven. Daarom willen de indieners dat er een klimaatdatabase wordt ontwikkeld die de basis kan vormen voor een vrijwillig systeem voor klimaatetikettering.[68]
- In april 2022 werd een persbericht uitgegeven waarin de Deense minister van Voedsel, Landbouw en Visserij, aankondigde dat Denemarken een door de staat gecontroleerd klimaatlabel zal aannemen. De reden achter het label komt voornamelijk voort uit de belangen van de consument. Door de overweldigende hoeveelheid verschillende labels is het moeilijk voor consumenten om groene keuzes te maken. Een uniform label, waarop consumenten kunnen vertrouwen, zou veel van de verwarring voorkomen waarmee consumenten momenteel worden geconfronteerd. Ook kan het de voedselproductie in een meer klimaatvriendelijke richting duwen.[69]
- In mei 2022 is het voorstel officieel aangenomen.
- In juni 2022 is bepaald dat een werkgroep wordt ingesteld voor de ontwikkeling van een klimaatlabel voor voeding.[70] De groep wordt gefaciliteerd door de directeur innovatie en groei van het Deense agentschap dat de kwaliteit van het voedsel en de medicijnen controleert. De groep bestaat uit vertegenwoordigers van de detailhandel, de voedingsindustrie en

---

[65] EUU Alm.del - endeligt svar på spørgsmål 294 : EUU alm. del - svar på spørgsmål 294.docx (ft.dk) , toegankelijk via: https://www.ft.dk/samling/20151/almdel/eru/spm/294/svar/1352960/1679444.pdf

[66] K: Nu skal fokker klimamærkes , toegankelijk via: https://nyheder.tv2.dk/politik/2020-07-27-k-nu-skal-foedevarer-klimamaerkes

[67] MOF Alm.del - vrij beschikbaar op spørgsmål 375: MOF alm. del - svar på spm. 375.pdf (ft.dk) , toegankelijk via: https://www.ft.dk/samling/20201/almdel/MOF/spm/375/svar/1731519/index.htm

[68] B 151 Forslag to folkingeringsbeslutning om udvikle en database over fodevarers klimapåvirkning , der kan danne vertraging voor en frivillig klimamærkningsordning , toegankelijk via: https://www.ft.dk/samling/20211/beslutningsforslag/B151/bilag/1/index.htm

[69] Denemarken skal hebben en statskontrolleret klimamærke , toegankelijk via: https://fvm.dk/nyheder/nyhed/nyhed/danmark-skal-have-et-statskontrolleret-klimamaerke/

[70] B 151 Forslag to folkingeringsbeslutning om udvikle en database over fodevarers klimapåvirkning , der kan danne vertraging voor en frivillig klimamærkningsordning , toegankelijk via: https://www.ft.dk/samling/20211/beslutningsforslag/B151/bilag/1/index.htm

consumentenorganisaties. De werkgroep is van plan om voor eind 2022 een voorstel uit te publiceren voor het nieuwe klimaatlabel van Denemarken.[71]

Tijdens een bijeenkomst van de werkgroep in september 2022[72] zijn drie modellen voor het label voorgesteld. Twee van de drie gaan uit van een beoordeling op een schaal van A tot en met E, waarbij A de minste impact op het klimaat heeft en E de meeste. De wijze waarop een product een letter krijgt toegewezen zou op drie verschillende manieren bepaald kunnen worden. Het derde model gaat uit van een wel/niet situatie voor het verkrijgen van een label.

- **Schaal voor alle voedingsmiddelen:** Producenten kunnen de specifieke klimaatvoetafdruk van hun voedsel berekenen. Dit zou ertoe kunnen leiden dat ze streven naar een betere waardering.
- **Model voorgesteld door brouwerijverenigingen**: In plaats van één schaal voor alle producten maakt dit model een onderscheid tussen 4 categorieën voedingsmiddelen, met elk hun eigen schaal van A t/m E op basis van de kg CO2 per kg. Voor verschillende soorten voedingsmiddelen zijn er dus andere waarden wanneer het A, B, C, D of E is.
- **Best in class-model**: alle voedingsmiddelen zijn onderverdeeld in categorieën, bijvoorbeeld groenten en fruit, graanproducten, vleeswaren etc. Per categorie wordt één grenswaarde bepaald wanneer een voedingsmiddel het klimaatlabel kan krijgen.

Er is op het moment van schrijven nog geen keuze tussen deze modellen (en/of andere modellen) bekend.

> **Vergelijking Frankrijk - Denemarken**
> Evenals in Frankrijk werkt men toe naar een label met de overheid als drijvende kracht hierachter. Ook heeft men hier het idee geopperd om te werken vanuit een gestandaardiseerde databank. Het verschil met Frankrijk is dat de Deense overheid via een werkgroep de ontwikkeling van een label in eigen hand houdt, terwijl men in Frankrijk de ontwikkeling via particuliere initiatieven stimuleert. Ook erkent men in Denemarken dat een label alleen op vrijwillige basis mogelijk is, terwijl men in Frankrijk aanstuurt op verplichting.

NaturSkansom

NaturSkånsom is een label dat aangeeft dat vis is gevangen volgens criteria voor duurzame en zo diervriendelijk mogelijke visserij. Het keurmerk wordt door de staat gecontroleerd. Sinds de oprichting van de Vereniging voor Voorzichtige Kustvisserij, in 2014, werkt deze organisatie doelgericht aan een merk dat zich kan richten op de voordelen van duurzame visserij en het versterken van de marktpositie van de kleinere vissers.[73]

[71] Ten tijde ven het schrijven van dit rapport waren er nog geen resultaten beschikbaar. Bron: https://www.foedevarestyrelsen.dk/Foedevarer/Klimamaerke/Sider/arbejdsgruppe.aspx

[72] Dit is tevens de laatste bijeenkomst waarvan er uitkomsten bekend zijn.

[73] NaturSkånsom , toegankelijk via: https://skaansomtkystfiskeri.dk/naturskaansom-2/

Het idee van een label voor 'voorzichtige' kustvisserij werd voor het eerst voorgesteld door de National Association of Living Seas in 1995 in een debat over de mogelijkheden om een duurzaamheidslabel voor vis te ontwikkelen en vast te stellen.[74] Uiteindelijk kwam het eind 2016 tot een politiek akkoord over een groei- en ontwikkelingspakket voor de Deense visserij. Daarin werd ook vermeld dat de partijen bij de overeenkomst willen werken aan een label voor voorzichtig gevangen vis.[75] Uiteindelijk werd het label een politieke realiteit en in november 2020 zag het label het levenslicht.[76]

Rood label

Het Ø-label met de vermelding "Statskontrolret ekologik" kan vrijwillig worden geplaatst op biologisch voedsel en bepaalde biologische non-foodproducten (bijvoorbeeld biologisch honden- en kattenvoer) wanneer ze onder biologische controle in Denemarken zijn bereid.[77]

Een label voor biologisch voedsel werd in 1987 in Denemarken geïntroduceerd met de Wet inzake biologische landbouwproductie. Dit was destijds de eerste biologische wet ter wereld. De invoering werd gevolgd door een reeks decreten met de praktische uitvoering van de wet, waaronder het "Decreet inzake biologische levensmiddelen" van het Ministerie van Landbouw van 12 mei 1989. Daarin werden voorwaarden vastgelegd voor de verkoop van biologische goederen. Op basis hiervan werd in december 1989 de "Richtlijn voor de productie, labelling, invoer, enz. van biologische voedingsmiddelen" van het ministerie van Landbouw opgesteld. Deze "Groene Gids" introduceerde het speciale biologische label van de staat "Ø-label". Het ministerie van Landbouw stelde het Ø-label beschikbaar, maar voerde bij het verschijnen van de Groene Gids zelf geen campagne voor het label. Initieel liet het ministerie het initiatief bij boeren, groothandels, retailers of consumenten om het actief op te pakken.[78]

In 1990 kwam er meer aandacht voor het merk Ø. Het comité voor biologisch en biodynamisch landgebruik introduceerde een "Informatiecampagne voor biologische en biodynamische landbouw". De voorlichtingscampagne had tot doel meer boeren ertoe te brengen over te stappen op biologische landbouw, het merk Ø bij de detailhandel en consumenten te introduceren en biologische en biodynamische producten een onderdeel van het dagelijks leven van de Denen te maken. De campagne was uiteindelijk succesvol, met de eerste producten die eind 1990 het logo gebruikten. [79]

In het kader van de voorlichtingscampagne besloot men om wetenschappelijk gedocumenteerde kennis van erkende onderzoeksinstellingen te gebruiken. Deze

---

[74] NaturSkånsom , toegankelijk via: https://skaansomtkystfiskeri.dk/naturskaansom-2/

[75] politiek aftale om een Vækst - og Udviklingspakke naar deens fiskeri , toegankelijk via: https://legacy.altinget.dk/misc/Endelig%20Politisk%20aftale.pdf

[76] NaturSkånsom , toegankelijk via: https://skaansomtkystfiskeri.dk/naturskaansom-2/

[77] Ø-mærket , toegankelijk via: https://www.foedevarestyrelsen.dk/Leksikon/Sider/%C3%98-m%C3%A6rket.aspx

[78] Ø- markt ha snart 25 jaar jubileum , toegankelijk via: https://mfvm.dk/fileadmin/user_upload/FVM.dk/OEkologikonference/Gaver/Gave__Henrik_Platz__OEmaerket_25_aar.pdf

[79] Ø- markt ha snart 25 jaar jubileum , toegankelijk via: https://mfvm.dk/fileadmin/user_upload/FVM.dk/OEkologikonference/Gaver/Gave__Henrik_Platz__OEmaerket_25_aar.pdf

beslissing leidde tot een "Witboek over biologische landbouw - onderzoek en feiten" uit 1991, dat uiteindelijk heeft bijgedragen aan het vergroten van de geloofwaardigheid van biologische en biodynamische landbouw in de vroege jaren 90.[80]

Uiteindelijk werden gedetailleerde regels vastgelegd in uitvoeringsbesluiten in overeenstemming met de Ecologiewet, die het Deense parlement in 1999 aannam.[81]

4.3 Duitsland

Het biologische keurmerk in Duitsland is gebaseerd op de Duitse wet Eco-labelling (Öko-Kennzeichengesetz – ÖkoKennzG) en de Eco-labelverordening (Öko-Kennzeichenverordnung – ÖkoKennzV). Het Duitse Bio-Siegel werd in september 2001 gelanceerd door het Federale Ministerie van Voedsel en Landbouw. Hierin stonden de criteria voor het gebruik van het biologische label. De Duitse Eco-labelwet verwijst naar de eis van Verordening 2018/848 over biologische productie en etikettering van biologische producten. Producten met het biologische label zijn geproduceerd en gecontroleerd in overeenstemming met deze verordening. Het Bio-Siegel-keurmerk kan naast het bestaande EU-biologische label worden gebruikt. Het Federale Ministerie van Voedsel en Landbouw vermeldt in het rapport dat men het label heeft ingevoerd om een duidelijk label te creëren. Dit label moest ondubbelzinnig en in één oogopslag zichtbaar zijn voor het op de markt brengen van duurzame producten. Zo creëerden ze een label dat het vertrouwen van de consument wint bij het kopen van producten. Daarnaast biedt het ook bestaande en nieuwe biologische boeren een interessante manier om biologisch voedsel succesvol op de markt te brengen.

De Eco-labellingwet introduceert het eco-label binnen de wet. Het legt de basis voor de wet door te vermelden wat als een eco-label wordt geclassificeerd. Zo mag een eco-label alleen op de markt worden gebracht, wanneer een product valt onder de in de Verordening (EU) 2018/848 genoemde producten of een product dat het resultaat is van exploitatie in een commercieel geëxploiteerde, gemeentelijke horecagelegenheid binnen de Verordening 2018/848. Daarnaast is ook vastgelegd dat het federale Ministerie van Voedselvoorziening de autoriteit heeft om de details van het gebruik van het eco-label te regelen. Verder vermeldt de wet de straf, inclusief de strafrechtelijke bepalingen.

De verordening gaat specifiek in op de regelgeving over het ontwerp en het gebruik van het eco-label. Het vermeldt de bijzonderheden van het ontwerp van het label en de wijze van gebruik van het eco-label. Daarbij is er een meldingsplicht bij het Federaal Bureau voor Landbouw en Voedselvoorziening en bij het informatiecentrum Bio-Siegel. Voordat het label voor de eerste keer gebruikt wordt, dient er melding te worden gedaan. De kennisgeving moet op een specifieke manier gebeuren volgens de bijlage bij de wetgeving. Verder benoemt de verordening administratieve delicten. Dit wordt omschreven als elke persoon die, opzettelijk of uit nalatigheid, in strijd is met de bepalingen van de verordening.

---

[80] Ø- markt ha snart 25 jaar jubileum , toegankelijk via: https://mfvm.dk/fileadmin/user_upload/FVM.dk/OEkologikonference/Gaver/Gave__Henrik_Platz__OEmaerket_25_aar.pdf

[81] Ø-mærke , toegankelijk via: https://denstoredanske.lex.dk/%C3%98-m%C3%A6rke

4.4 Ierland

Voorstel voor milieulabel ingediend, nog geen actie

Er zijn momenteel geen door de overheid ingevoerde milieulabels in Ierland. De National Standards Authority of Ireland (NSAI) is de officiële normalisatie-instelling van Ierland en opereert onder de National Standards Authority of Ireland Act 1996. De NSAI legt verantwoording af aan de Minister for Business, Employment and Retail en is verantwoordelijk voor het vaststellen van de normen en het afgeven van certificeringen voor de kwaliteit en veiligheid van goederen en diensten. Daarnaast helpt het bedrijven om al bestaande normen toe te passen en werkt de instelling samen met relevante nationale en internationale belanghebbenden bij het creëren en ontwikkelen van normen die mogelijk nog nodig zijn. De NSAI fungeert momenteel als de bevoegde instantie die verantwoordelijk is voor het beoordelen, toekennen en beheren van EU-milieulabelaanvragen en -licenties op Iers nationaal niveau.[70] Door middel van productgroepen wordt geprobeerd de kwaliteit en veiligheid van goederen en diensten te garanderen. De productgroep die specifiek gericht is op voedingsmiddelen is momenteel nog in ontwikkeling.

In maart 2021 heeft de Labour Party bij het parlement de 'National Standards Authority of Ireland (Carbon Footprint Labelling) Bill 2021' ingediend. Dit wetsvoorstel kent functies toe aan de National Standards Authority of Ireland (NSAI) met betrekking tot het bevorderen van het gebruik van standaardspecificaties en standaardmerken om informatie te geven over de ecologische voetafdruk van grondstoffen, processen en praktijken.[71] De voorgestelde Carbon Footprint Bill zou in wezen een 'carbon-footprint-label' introduceren dat de NSAI kan toekennen aan standaardconforme producten/diensten.[72]

Een van de redenen voor de invoering van het wetsvoorstel is de noodzaak om consumenten beter te informeren om zo duurzame aankoopkeuzes te vergemakkelijken. Er zijn momenteel geen algemeen gebruikte of geaccepteerde normen voor het berekenen of communiceren van de ecologische voetafdruk van een product in Ierland. Daarom is er behoefte aan onafhankelijke, verifieerbare en universele normen en specificaties. De indiener van het wetsvoorstel beweert dat een CO2-voetafdruklabel niet alleen consumenten helpt om beter geïnformeerde keuzes te maken, maar ook de aankoop van duurzame producten aanmoedigt. De invoering van een label voor de CO2-voetafdruk zou er ook toe leiden dat bedrijven worden gedwongen om te stoppen met het ‘greenwashing’ van producten. Bedrijven die producten produceren op schadelijke en niet-duurzame manieren worden dan ontmaskerd. Op verpakkingen is momenteel al informatie terug te vinden over de voedingswaarde van producten. Deze informatie kan met elkaar vergeleken worden om zo een gezonde keuze te maken. Consumenten zouden de kans moeten krijgen om hun ecologische voetafdruk op een vergelijkbare manier inzichtelijk te maken.[73]

Het wetsvoorstel is ingediend als een Private Members Bill. Dit wil zeggen dat het een wetsvoorstel is dat door elk parlementslid ongeacht zijn politieke partij, kan worden ingediend en door beide Kamers moet worden aangenomen. Sinds dat het bij het parlement is ingediend, is geen vooruitgang geboekt. In de praktijk verzet de regering zich vaak tegen wetsontwerpen van particuliere leden. Het is dus de vraag in hoeverre de wet in de praktijk zal worden gebracht. Particuliere wetsvoorstellen leiden er echter ook toe dat een specifiek onderwerp of een tekortkoming in de wet wordt belicht. Dit kan ertoe leiden dat een onderwerp in de toekomst aandacht zal krijgen.[74]

Biologische labels

De productie van biologisch voedsel in Ierland en de import van biologisch voedsel dat buiten Ierland is geproduceerd, valt onder EU-wetgeving. Deze wetgeving is omgezet in Ierse wetgeving en geïmplementeerd door de biologische eenheid van het Ministerie van landbouw, voedsel en de zee (DAFM). Producenten van biologisch voedsel moeten voldoen aan de criteria die zijn vastgelegd in de EU- en Ierse wetgeving en gecertificeerd zijn door een certificerings- en inspectie-instelling die is aangewezen door de Organic Unit van de DAFM. Biologische voedingsproducten zijn onderworpen aan dezelfde eisen als niet-biologische voedingsmiddelen wat betreft algemene voedselveiligheid en etikettering, ingrediëntenlijsten, voedselallergie-etikettering en etikettering die de consument niet misleidt.[75]

De etikettering van producten als biologisch moet het codenummer bevatten van de controlerende instantie of instantie waaraan de exploitant is onderworpen. Daarnaast moet het etiket nog aantal andere zaken bevatten zoals: de naam, het adres en/of het licentienummer van de producent, het toepasselijke biologische logo en/of de naam van de relevante biologische certificerende instantie en de woorden 'Certified Organic'. [76] De twee certificerende instanties die zich hiermee bezig houden zijn The Irish Organic Association [77]en de Organic Trust [78].

4.5 Oostenrijk

Umweltzeichten

Het federale ministerie van Klimaatactie, Milieu, Energie, Mobiliteit, Innovatie en Technologie bevordert de bescherming van het milieu en het klimaat in alle economische sectoren. Dit gebeurt in lijn met het beleid van de Europese Unie en het ministerie treedt op als bevoegde autoriteit voor de implementatie van het Europees Ecolabel.[82]

Het federale ministerie van Milieu (zoals het toen heette) introduceerde in 1990 het *Umweltzeichten* (Oostenrijkse milieulabel) en het wordt nog steeds uitgegeven. Het label is op dit moment nog niet van toepassing op voedingsmiddelen, maar zou dat in de toekomst wel kunnen zijn. Wel is het reeds van toepassing op voeding als onderdeel van horeca en toerisme. [83]

Het Oostenrijkse milieulabel informeert de consument over de milieu-impact van consumptiegoederen en spoort hen aan om milieuvriendelijke producten te kopen. Het doel is een hoge kwaliteitsstandaard voor het milieu te waarborgen, zodat consumenten duurzame keuzes kunnen maken bij hun aankopen. De milieu-impact wordt berekend door het productieproces, de verwijdering en de levenscyclus van het product te evalueren, met daarbij aandacht voor:

- Verbruik van grondstoffen en energie
- Toxiciteit van ingrediënten
- Uitstoot
- Verwijdering/recycling

[82] Bondsministerie Republiek Oostenrijk, Europees Ecolabel, toegankelijk via https://www.bmk.gv.at/en/topics/climate-environment/environmental-protection-company/ecolabels/european-ecolabel.html

[83] https://www.umweltzeichen.at/en/home/start

- Verpakking
- Distributie en transport
- Kwaliteit, veiligheid, lange levensduur en reparatiegemak.

Het label wordt nu toegekend door de federale minister van Duurzaamheid en Toerisme, waarvan een afdracht wordt betaald aan het federale ministerie van Landbouw, Bosbouw, Milieu en Waterbeheer. Bijdragen voor de toekenning van het keurmerk worden jaarlijks betaald en de hoogte is afhankelijk van de omzet van de branche en/of productgroep van de aanvrager.[84]

Het Oostenrijkse ministerie noemt de volgende voordelen van het eigen Ecolabel:

- de bevordering van een hogere levenskwaliteit en milieukwaliteit duidelijke en transparante informatie voor consumenten;
- bevordering van duurzame productie bij ondernemingen;
- samenwerking op hoog niveau tussen alle betrokken partijen, zowel aan de kant van milieubeheer als branches en bedrijfsleven.[85]

Biologische labels - AMA-label

Het AMA Organic Label is ontwikkeld door Agrarmarkt Austria (AMA). Dit is een openbare administratieve instelling die verantwoordelijk is voor de uitvoering van het gemeenschappelijk landbouwbeleid (GLB) in Oostenrijk.[86] Het wordt gecontroleerd door de Europese Commissie, de Europese Rekenkamer en de Oostenrijkse Rekenkamer. Het staat onder toezicht van het Oostenrijkse federale ministerie van Landbouw, Bosbouw, Regio's en Waterbeheer.[87]

AMA Organische Labels kunnen worden toegekend voor vlees, gevogelte, eieren. Zuivel, fruit & groenten en andere producten.[88] Producten moeten voldoen aan de normen die worden nagestreefd door de AMA Biosiegel- richtlijn[89], die strengere criteria heeft dan zowel het Europese Biologische label als de wetgeving. Kosten voor deelname aan het programma zijn onder meer een eenmalige contractconstructievergoeding, licentiekosten en kosten voor externe controles.[90]
Het AMA Organische Label gaat verder dan de EU-biologische regelgeving en garandeert een hogere voedselkwaliteit, aanvullende milieunormen en traceerbaarheid van herkomst. Het is het enige officiële keurmerk voor biologische voedingsproducten in Oostenrijk, afgezien van het biologische keurmerk van de EU.[91]
Het label overtreft de EU-regelgeving door strengere eisen te stellen, zoals:

- 100% biologische ingrediënten,

---

[84] Umweltzeichen , het Oostenrijkse milieukeurmerk voor producten, toegankelijk via https://www.umweltzeichen.at/en/products/start

[85] Bondsministerie Republiek Oostenrijk, Oostenrijks Ecolabel, toegankelijk via https://www.bmk.gv.at/en/topics/climate-environment/environmental-protection-company/ecolabels/austrian-ecolabel.html

[86] AgrarMarkt Oostenrijk, The Policy, toegankelijk via: https://www.ama.at/allgemein/international-cooperation

[87] AgrarMarkt Oostenrijk, De AMA wordt beheerd door, toegankelijk via: https://www.ama.at/allgemein/ueber-die-ama/die-ama-wird-kontrolliert

[88] AMA Bio-Siegel, AMA Organic Seal, toegankelijk via https://amainfo.at/teilnehmer/qualitaets-und-guetezeichen/ama-biosiegel

[89] AMA Bio Siegel Richtlinie toegankelijk via: https://amainfo.at/fileadmin/user_upload/B2B/Documents/AMA-Biosiegel_allgemein/AMA-Biosiegel-Richtlinie.pdf

[90] AMA Bio Siegel-beleid en -informatie toegankelijk via https://amainfo.at/teilnehmer/qualitaets-und-guetezeichen/ama-biosiegel/frischfleisch/richtlinie-informationen

[91] AMA Bio-Siegel, AMA Organic Seal, toegankelijk via: https://bioinfo.at/en/bio-siegel/ama-organic-seal

- alleen natuurlijke smaken en nog verder verminderd gebruik van additieven,
- geen gebruik van palmolie,
- milieuvriendelijke verpakkingen,
- strengere microbiologische en chemisch/fysische criteria,
- continue bedrijfsinspectie en producttesten,
- traceerbaarheid van grondstoffen en voorraden,
- strikte hygiënevoorschriften. [92]

Het label is verkrijgbaar in meerdere kleuren: rood geeft aan dat alle ingrediënten en productie uit Oostenrijk komen; donkerblauw geeft aan dat alle ingrediënten en productie binnen de EU hebben plaatsgevonden; lichtblauw geeft aan dat alle ingrediënten en productie plaatsvonden in het Alpengebied.

4.6 Zweden

Klimatmark

Het Zweedse milieulabel voor voedsel 'Klimatmark' is opgezet om consumenten te helpen bij het kiezen van klimaatvriendelijkere alternatieven voor elk voedingsproduct. Bovendien stelt het producenten in staat om concurrerender te worden door klimaatvriendelijker te worden. Het label dekt elke stap in de voedselketen.[93] Het is ontstaan in 2007, als initiatief van KRAV en Svenskt Sigill om een klimaatcertificering voor de voedselketen te ontwikkelen.[94] In juli van hetzelfde jaar verklaarden de minister van Milieu en de minister van Landbouw dat ze een klimaatlabel voor voedsel wilden zien. In oktober 2007 organiseerde de regering een seminar over klimaatlabelling van voedsel. Het doel was "het voor consumenten gemakkelijker maken om 'klimaatslimme' keuzes te maken door een slimme en aantrekkelijke klimaatlabelling van voedsel te creëren."[95]

De klimaatcertificering van het voedsel besteedt zowel aandacht aan de opwarming van de aarde als aan het maatschappelijke verbruik van fossiele brandstoffen. Het klimaatcertificeringssysteem stelt eisen aan maatregelen om de klimaatimpact binnen de productie en distributie van voedsel te mitigeren en daarmee de uitstoot te verminderen.[96] Het label wordt toegekend als er sprake is van een reductie van 25% in de emissie van broeikasgassen ten opzichte van een referentieproduct in dezelfde categorie.[97]

[92] N 54.

[93] Klimaatetikettering van voedsel, toegankelijk via: https://www.klimatmarkningen.se/wp-content/uploads/2009/02/climate-leaflet.pdf

[94] Statusrapport klimaatcertificering Zweden februari 2012, toegankelijk via: klimatmarkningen.se

[95] Nio vanliga frågor & svar om klimatcertifiering av mat, toegankelijk via: https://www.klimatmarkningen.se/wp-content/uploads/2010/06/fs-klimatcertifiering.pdf

[96] Climate certification for food 2010-3, toegankelijk via: klimatmarkningen.se

[97] Klimatcertifiering för mat 2012:2, toegankelijk via: https://www.klimatmarkningen.se/wp-content/uploads/2011/01/Klimatcertifiering-for-mat-2012-2.pdf

5

5 Conclusies

In dit afsluitende hoofdstuk trekken we enkele conclusies en beantwoorden we de vraag “Wat is passend voor de Nederlandse overheid in relatie tot zowel bovenstaande Europese nationale ontwikkelingen als in relatie tot Europese regelgeving t.a.v. milieu foodlabels?”

5.1 Ontwikkelingen in de EU

Voedingslabels in ontwikkeling: Frankrijk en Denemarken lopen voorop

Er lijkt veel beweging in verschillende Europese landen om voedingslabels te ontwikkelen die inzicht geven in de milieu-impact van producten. Daarbij zijn er zowel op nationaal als op EU-niveau stappen gezet. Koploperlanden lijken Frankrijk en Denemarken te zijn.

Frankrijk is het verst gevorderd in de ontwikkeling van een nationaal milieulabel. Daar heeft men al een complete database ontwikkeld. In die database is voor een groot aantal producten de impact op het milieu bepaald. Dit is gedaan met behulp van de uitgangspunten van de Product Environmental Footprint, zoals deze ook door de Europese Unie is geaccepteerd. Op basis van de database loopt op dit moment een experiment waarbij particulier ontwikkelde labels worden getest in de praktijk. Dit experiment moet kennis en input opleveren voor een uiteindelijk definitief label. Ook in Denemarken is er een wens voor het ontwikkelen van een database met productinformatie.

Ook op Europees niveau worden stappen gezet

Niet alleen in de individuele lidstaten, ook op EU-niveau is er een wens om de consument beter te informeren over de milieu-impact van voedingsmiddelen. Daarbij wil men ook kijken naar een voedingslabel. Hoe dit in de praktijk vorm moet krijgen is nog onduidelijk. De verordening wordt nog opgesteld, maar zou algemene beginselen en doelstellingen vastleggen, evenals eisen en verantwoordelijkheden voor alle relevante actoren, inclusief de lidstaten en de EU zelf.

Europese wet- en regelgeving voorkomt verplichte labels

Op basis van Europese wet- en regelgeving lijkt het niet haalbaar om een milieulabel op voedingsproducten nationaal te verplichten. In zowel Frankrijk als Denemarken is hier een wens voor. In Frankrijk is hier zelfs een wet over aangenomen. In Denemarken heeft de verantwoordelijke minister meermaals aangegeven dat dit niet haalbaar is voor het label dat Denemarken ontwikkelt. Een verplicht label zou namelijk tegen het Europese beginsel van vrij verkeer van goederen ingaan en een vorm van protectionisme zijn.

Andere Europese wetten-, regels en verordeningen staan een voedingslabel niet per definitie in de weg. Wel worden er eisen gesteld aan de betrouwbaarheid en validiteit van wat er op verpakkingen wordt gedrukt. Dit betekent dat ook een label over de milieu-impact goed moet worden onderbouwd.

5.2 Opties voor beleid voor Nederland

Op basis van het voorgaande zien wij drie mogelijkheden voor het beleid in Nederland om de consument beter te helpen voedingskeuzes te maken op basis van mileulabels. Deze zijn:

1. Duidelijkheid creëren rondom bestaande labels.
2. Ee nieuw label introduceren.
3. De ontwikkeling van een label op EU-niveau stimuleren.

Van deze drie opties lijken 2 en 3 (c.q. een combinatie daarvan) het meest plausibel om in de praktijk te brengen.

Optie 1: Duidelijkheid creëren rondom bestaande labels

Er zijn reeds verschillende labels in Nederland actief die informatie bieden over de milieu-impact van producten. Deze labels hebben verschillende criteria op basis waarvan ze worden toegekend. Dit maakt het voor consumenten lastig om te begrijpen hoe de verschillende labels zich tot elkaar verhouden in termen van de impact die de producten op het milieu hebben.

Het ministerie van LNV kan duidelijkheid over labels stimuleren door verwachtingen te stellen aan de minimale eisen voor een label. Zo zou bijvoorbeeld de PEF-methode als basis kunnen gelden voor een milieulabel. Dit voorkomt dat een label zich kan profileren als een milieulabel, terwijl daarin geen rekening is gehouden met alle noodzakelijk geachte criteria.

Door bepaalde minimale eisen te stellen, kunnen labels die niet aan die eisen voldoen worden geweerd. Hiervoor zijn drie routes denkbaar:

- **Ontwikkelingen op EU-niveau afwachten**. De Europese Commissie werkt momenteel aan het Sustainable Food System Framework Initiative, een voorgestelde verordening waarin regels worden vastgelegd voor duurzaamheidslabelling. Hierin komen regels voor informatievoorziening aan consumenten met betrekking tot de duurzaamheid van voedingsmiddelen, waaronder ook klimaat-, milieu- en sociale aspecten van voedingsproducten. De verordening wordt waarschijnlijk eind 2023 goedgekeurd. Ook werkt de Commissie aan een initiatief dat ervoor moet zorgen dat groene claims te beter worden onderbouwd.
  Het nog niet zeker op welke termijn de ontwikkelingen op EU-niveau in de praktijk worden gebracht. De ontwikkelingen sluiten wel aan bij de doelen die de Nederlandse overheid voor ogen heeft, waarmee het een valide optie is om de ontwikkelingen op EU-niveau af te wachten. Waar mogelijk kan Nederland de verordeningen beïnvloeden, zodat de uitwerking in de praktijk beter past bij de visie op labelling in Nederland.
- **Zelf wettelijke eisen stellen aan voedingslabels**. De Nederlandse overheid zou kunnen proberen om minimale eisen te stellen aan labels die iets zeggen over de duurzaamheid en/of milieu-impact van producten. Het is echter

twijfelachtig of dit binnen de kaders van EU-wet- en regelgeving mogelijk is. Eisen stellen aan labels zou namelijk kunnen worden gezien als een belemmering van het vrije verkeer van goederen. Lidstaten kunnen wel uitzonderingen maken en eigen eisen stellen. Bijvoorbeeld wanneer er daarmee voor een betere consumentenbescherming wordt gezorgd. Ze moeten de maatregel dan wel eerst aan de Commissie melden. Waarschijnlijk zou de Commissie het verzoek van Nederland afkeuren op basis van het beginsel van vrij verkeer van goederen. Zo niet, is de kans op afkeuring alsnog groot, omdat de Commissie al eigen regelgeving heeft aangekondigd op het gebied van duurzaamheidslabelling. Dit zou ertoe kunnen leiden dat nationale eisen op dit moment van de hand worden gewezen in afwachting van de introductie van de EU-verordening.

- **Zelfregulering stimuleren**. Voedingsproducenten kunnen zelf afspraken vastleggen over de informatie en vormgeving van verpakkingen. Zo is bijvoorbeeld op basis van zelfregulering bepaald dat voedingsproducenten geen licensed characters (kinderidolen, tekenfilmfiguren) op verpakkingsmateriaal mogen gebruiken. Eenzelfde vorm van zelfregulering is ook mogelijk voor andere uitingen op verpakkingen, zoals voedingslabels. Het voordeel van zelfregulering is dat het veelal een breed draagvlak geniet onder de producenten. Het nadeel is dat er geen harde consequenties zijn voor overtreding van de regels. Ook is het de vraag in hoeverre de minimale eisen voor een label waar de industrie zelf mee akkoord gaat overeenkomen met de wensen van het ministerie van LNV.

Gelet op het feit dat er op EU-niveau concrete stappen worden gezet die minimale eisen aan labels moeten gaan stellen, lijkt het niet zinvol om hier op nationaal niveau ook op in te zetten. Allereerst is het de vraag in hoeverre er op nationaal niveau sneller regels doorgevoerd kunnen worden dan op EU-niveau. Dit geldt in ieder geval voor de route van het stimuleren van zelfregulering. Het kan jaren duren voordat de men binnen de branche overeenstemming bereikt over het nut en de noodzaak van deze regel en deze regel ook daadwerkelijk invoert. Ook voor het introduceren van regels vanuit de Rijkoverheid moeten verschillende stappen worden gezet, die aanzienlijke tijd kunnen kosten. Vervolgens is het de vraag of nationaal gestelde regels door de EU-worden toegestaan in het licht van vrij verkeer van goederen en de plannen voor een EU-verordening. En als er wel wettelijke regels kunnen worden ingevoerd, zouden deze waarschijnlijk op afzienbare termijn worden vervangen door de algemene EU-verordeningen op dit gebied.

Optie 2: Een nieuw label introduceren

Gelet op de context, zowel in de EU als in Nederland zelf, staat het het ministerie van LNV vrij om een eigen milieulabel op te richten en/of een particulier initiatief te ondersteunen. Europese wet- en regelgeving noch nationale wetten en regels staan een dergelijk label in de weg.

De enige restricties zijn dat het label niet verplicht mag worden gesteld en dat de informatie in het label betrouwbaar en verifieerbaar moet zijn. Een verplicht label zou strijdig zijn met het EU-beginsel van vrij verkeer van goederen.

Afhankelijk van hoe een label wordt ontwikkeld of gesteund, is het wellicht nodig om rekening te houden met aanbestedings- en/of subsidieregels. Als een particuliere

organisatie wordt gevraagd om het label te ontwikkelen (hetzij op basis van een subsidie of in opdracht van de overheid), mag deze geen oneerlijk voordeel krijgen.

Ontwerp van een label

Indien er een nationaal ondersteund label wordt opgericht, zijn er verschillende wijzen waarop dit kan worden vormgegeven. Op basis van internationale voorbeelden, zijn daartoe de volgende aanknopingspunten:

- **Database.** Het lijkt zinvol om te werken vanuit een centrale en gevalideerde database met beoordelingen van de impact van producten. Dit is wat in Frankrijk is gedaan met de Agribalyse database en een dergelijk systeem wordt ook in Denemarken voorgesteld. Het RIVM heeft reeds een database ontwikkeld voor 250 voedingsproducten. Hierop kan wellicht worden voortgebouwd.
- **Score van A tot en met E.** Internationaal lijkt een schaal met scores van A tot en met E de meest gangbare aanpak. Deze geeft de consument inzicht en de gelegenheid om producten met elkaar te vergelijken. Daarbij is wel de vraag hoe de beoordeling wordt gegeven[98]:
    - *Eenzelfde beoordeling voor alle producten*: wanneer alle producten op dezelfde wijze worden beoordeeld, is duidelijk te zien welke productcategorieën een grotere of kleinere impact op het milieu en het klimaat hebben. Dan is bijvoorbeeld duidelijk te zien dat vleesproducten een grotere impact hebben dan producten die vaak als vleesvervanger worden gebruikt, zoals bonen. Het maakt het vergelijken van producten uit dezelfde categorie echter lastiger. Zo is het mogelijk dat zowel geïmporteerd vlees als Nederlands vlees allebei een 'E' krijgen, terwijl er onderling wel verschillen zijn omdat er minder CO2 uitstoot tijdens transport nodig was voor vlees uit Nederland.
    - *Beoordeling per productcategorie*: om merken en producten onderling beter vergelijkbaar te maken, kan er een score worden toegekend per productcategorie. Dan kan bijvoorbeeld binnen de categorie 'vlees' onderscheiden worden tussen producten met meer en minder milieu-impact. Het nadeel van een dergelijk systeem is echter dat een A voor het ene producttype (bijvoorbeeld vlees) veel meer impact kan hebben dan een A bij een ander producttype (bijvoorbeeld fruit).
- **Detailbeoordelingen**: Naar het voorbeeld van de Planet-Score in Frankrijk kunnen er detailbeoordelingen aan het label worden toegevoegd. Dit geeft de consument meer inzicht in, bijvoorbeeld, dierenwelzijn, gebruik van pesticiden en de impact op biodiversiteit.
- **Wettelijke normen**. We zien dat verschillende Europese landen de regels voor labels in wetten en regels hebben vastgelegd. Dit zien we vooral bij biologische labels. Het gaat bij een wettelijke norm niet om het verplicht stellen van het voeren van het label. Dit is immers niet toegestaan. Een wettelijke basis onder een (vrijwillig) label zorgt er wel voor dat de regels

[98] De inzichten over de waarde van de verschillende wijzen om de scores A tot en met E te berekenen zijn ontleend aan de interviews die voor dit onderzoek zijn uitgevoerd.

voor het gebruik van het label goed zijn vastgelegd. Hierop kan worden toegezien en gehandhaafd, waardoor 'greenwashing' wordt voorkomen.

Overwegingen bij het opstarten van een eigen label

Het is de vraag in hoeverre het zinvol is om op dit moment een eigen label te ontwikkelen, als er al in verschillende landen hieraan wordt gewerkt. Bovendien wordt er ook op EU-niveau gekeken naar een Europees milieulabel voor voedingsmiddelen. Wanneer Nederland in de komende maanden een eigen traject opstart, bestaat het risico dat dit label achterhaald wordt door de ontwikkelingen op EU-niveau. Al is het uiteraard nooit met zekerheid te zeggen hoe snel de ontwikkelingen zowel nationaal als internationaal kunnen gaan. De lessen uit het buitenland leren in ieder geval dat er veel tijd overheen kan gaan voordat dergelijke trajecten tot bloei komen.

Een voor de hand liggend alternatief is daarom nauwe onderlinge afstemming met initiatieven van landen die al enkele stappen verder zijn dan Nederland. Specifiek gaat het dan over Frankrijk en deels over Denemarken, waar men binnenkort concretere plannen presenteert. Dergelijke overleggen vinden reeds plaats. Daarbij is het relevant om voortdurend de afweging te maken in hoeverre de ontwikkelde instrumenten goed bruikbaar zijn voor de Nederlandse context. Bijvoorbeeld:

- De Franse Agribalyse databank is op dit moment ontwikkeld voor producten in/uit Frankrijk. Een vertaling naar Nederland is wellicht noodzakelijk. De vraag daarbij is: hoe eenvoudig is dit?
- Welke aspecten zijn relevant voor de beoordeling van een voedingsproduct? Op EU-niveau wordt de PEF als uitgangspunt gehanteerd. Ook het RIVM heeft in Nederland een beoordeling van voedingsproducten gedaan. Deze is "waar toepasselijk afgestemd met de Product Environmental Footprint Category Rules". Mogelijk zijn er dus subtiele verschillen in de methodiek.

Wanneer de uitgangspunten die andere landen al hanteren acceptabel zijn voor Nederland, kunnen deze overgenomen worden en/of vertaald naar de Nederlandse context. Zo niet, dan zal er in Nederland een eigen systeem moeten worden opgezet.

Optie 3: De ontwikkeling van een EU-label stimuleren

Nederland kan een sturende rol nemen in de ontwikkeling van het (beoogde) EU-brede milieulabel. Door op EU-niveau samen te werken, kan er gericht worden toegewerkt naar één systeem dat door alle lidstaten kan worden geadopteerd. Dit helpt de Europese consument om ook in een andere lidstaat de milieu-impact van producten te beoordelen. Met eenzelfde label overal in Europa betekent een beoordeling van (bijvoorbeeld) A, B, C, D of E dan namelijk in elk land hetzelfde.

Door in een vroeg stadium betrokken te zijn bij het ontwikkelen van een toonaangevend label, kan Nederland de eigen visie op een label hierin terug laten komen. Dit sluit aan bij de eerdergenoemde samenwerking tussen lidstaten bij het ontwikkelen van een gezamenlijk label. Wanneer er voldoende steun is vanuit meerdere lidstaten voor een specifiek milieulabel, ligt het voor de hand dat een dergelijk label ook op EU-niveau verplicht kan worden gesteld. De lessen die nu al in verschillende landen worden geleerd, kunnen zeer bruikbaar blijken als input voor een Europees label. Dit maakt het ook voor Nederland aantrekkelijker om de ontwikkeling van een label met verschillende landen af te stemmen.

Bijlage 1 Casestudies

België

Initiatief	Milieuscore
Korte beschrijving	Het is een intuïtief 5-cijferig (A | B | C | D | E) label dat de milieu-impact van voedingsmiddelen en dranken communiceert op basis van de Europese meetmethode voor de ecologische voetafdruk van producten.
Initiatiefnemer	AZTI Technologiecentrum en de Universiteit van Leuven. Ondersteund door het Europese innovatieve initiatief EIT Food.
Overheidsbetrokkenheid	Geen, hebben steun gekregen van de Baskische regering
Naleving	
Product waarop labels zijn aangebracht	Etenswaren
Indicatoren	Combineert 16 milieueffecten (waaronder klimaatveranderingspotentieel, aantasting van de ozonlaag, waterverontreiniging, uitputting van fossiele hulpbronnen en toxiciteit) in één AE-score. Gebaseerd op Product Milieu goedgekeurd door de Europese Commissie.
Aanvullende onderdelen anders dan milieu-impact	Gebruik van hulpbronnen, watergebruik, landgebruik, zoetwaterecotoxiciteit, terrestrische eutrofiëring, mariene eutrofiëring, zoetwatereutrofiëring, klimaatverandering, aantasting van de ozonlaag, ioniserende straling, vorming van fotochemische ozon, fijnstof, verzuring, menselijke toxiciteit, niet-kankereffecten, huma-toxiciteit (effecten op kanker)
Basis voor score	Algoritme neemt milieueffecten op in één eindscore die wordt gegenereerd in alle productie- en consumptiefasen van een kilo product
Toezicht	De Partner Vergadering (PA) is het hoogste besluitvormende orgaan in EIT Food, beslist over de strategische kwesties en keurt de strategische agenda van EIT Food goed. De Partner Assembly kiest de leden van de Raad van Commissarissen.De Raad van Commissarissen (RvC) heeft tussen de 8 en 13 leden.
Sancties	-

Indicatoren	EIT food heeft een robuust Theory of Change-model ontwikkeld op portefeuilleniveau dat onze middelen, besluitvorming, investeringen, activiteiten-KPI's en langetermijnplanning koppelt tot een overkoepelend raamwerk voor creëren, monitoren en evalueren. Effecten: vermindering van het relatieve risico op de prevalentie van zwaarlijvigheid en niet-overdraagbare ziekten in doelpopulaties dankzij bekende voedingsfactoren, overgang naar circulaire en duurzame economie mogelijk maken, verbetering van de voorwaarden voor meer vertrouwen van het publiek in het voedselsysteem, verbeterde milieu-impact van agrifood systemen
Bronnen	• https://www.azti.es/enviroscore/en/faqs/ • https://www.eitfood.eu/media/documents/EIT_Food_Strategic_Agenda_2021-2027.pdf

Denemarken

Initiatief	**Natuurkansom**
Korte beschrijving	In november 2020 werd ons gezamenlijke consumentenlabel NaturSkånsom gelanceerd, waarmee Denemarken het eerste land ter wereld werd met een door de staat gecontroleerd keurmerk voor vis die is gevangen met natuurvriendelijk materiaal en uit gezonde bestanden.
Initiatiefnemer	Regering
Overheidsbetrokkenheid	Volledige overheidsbetrokkenheid, geïnitieerd en geleid met het logo dat door de overheid wordt toegekend en ook wordt geregeld door middel van wetsontwerpen
Naleving	vrijwillig
Product waarop labels zijn aangebracht	Vis (specifieke soorten)
Indicatoren	Follow-upgroepen met vertegenwoordigers van de visserijsector, relevante natuur- en milieuorganisaties, onderzoeksinstellingen en het Deense Visserijagentschap zullen de minister van Voedselvoorziening, Landbouw en Visserij begeleiden en adviseren over de noodzaak van aanpassing en ontwikkeling van het etiketteringssysteem. Inclusief het doen van aanbevelingen over de aanvang van de inventarisatie van visbestanden met het oog op een eventuele aanpassing van de vislijst. De visserij is onderworpen aan een beheer dat is vastgesteld in de context van EU- of internationaal visserijbeheer en dat in overeenstemming is met het huidige advies van de Internationale Raad voor het onderzoek van de zee (ICES) of een andere soortgelijke op onderzoek gebaseerde adviesinstelling voor het betrokken jaar voor maximale duurzame opbrengst (msy) van het visbestand.
Aanvullende onderdelen anders dan milieu-impact	Dierenwelzijn, aangezien alleen bepaalde vissen mogen worden gevangen waarbij de bevissing van deze vissoorten niet wordt geschaad

Basis voor score	Vis moet dicht bij de kust worden gevangen met zacht vistuig, vissoorten en bestanden die worden beheerd in overeenstemming met advies over maximale duurzame opbrengst, scheepsexploitanten die volgens de regeling vissen, moeten een AMU-cursus hebben gevolgd, moeten in het bezit zijn van een speciale 901-vergunning (criteria: vaartuig met een lengte tot maximaal 17 meter en moet een kwaliteitscursus volgen), exploitanten/vissers moeten een hygiënecertificaat hebben en visreizen moeten binnen een bepaald tijdsbestek worden uitgevoerd
Toezicht	Het Deense visserijbureau
Sancties	**Gebruik van ander dan het toegestane gereedschap of als er ander gereedschap aan boord is** : Intrekking van de licentie voor 1 jaar vanaf het moment van overtreding. **Bootbestuurder zonder bewijs van voltooide kwaliteit** : intrekking van de vergunning voor een jaar vanaf het moment van de overtreding. **Niet-naleving van eis van 80% van de visreizen korter dan 48 uur** : intrekking vergunning voor 1 jaar vanaf het moment van overtreding. **Het logo gebruiken op vissen die niet in het specifieke type vermeld staan**: bevel tot verwijdering van het logo en toekenning van een boete
Monitoring	Follow-upgroepen met vertegenwoordigers van de visserijsector, relevante natuur- en milieuorganisaties, onderzoeksinstellingen en het Deense Visserijagentschap zullen de minister van Voedselvoorziening, Landbouw en Visserij begeleiden en adviseren over de noodzaak van aanpassing en ontwikkeling van het etiketteringssysteem. Inclusief het doen van aanbevelingen over de aanvang van de inventarisatie van visbestanden met het oog op een eventuele aanpassing van de vislijst. De visserij is onderworpen aan een beheer dat is vastgesteld in de context van EU- of internationaal visserijbeheer en dat in overeenstemming is met het huidige advies van de Internationale Raad voor het onderzoek van de zee (ICES) of een andere soortgelijke op onderzoek gebaseerde adviesinstelling voor het betrokken jaar voor maximale duurzame opbrengst (msy) van het visbestand.
Bronnen	NaturSkånsom.dk (xn--natursknsom-38a.dk)

Initiatief	**Bedre klimvalg/Klimamaerkt**
Korte beschrijving	Eerste door de staat geleide label dat tegen het einde van het jaar zou moeten worden geïntroduceerd. Het voorgestelde label zal aangeven dat producten duurzaam geproduceerd zijn.
initiatiefnemer	Overheid/staat geleid
Overheidsbetrokkenheid	Geleid en gefinancierd door de overheid
Naleving	vrijwillig
Product waarop labels van toepassing worden	Alle voedingsmiddelen

Indicatoren	3 voorgestelde modellen: **Schaal voor alle voedingsmiddelen** . Producenten kunnen de specifieke klimaatvoetafdruk van hun voedsel berekenen. **Model brouwerijverenigingen** onderscheid tussen 4 categorieën voedingsmiddelen, met elk hun eigen schaal van A t/m E, op basis van de kg CO2 per kg. Voor verschillende soorten voedingsmiddelen zijn er dus andere waarden wanneer het A,B,C,D of E is. **Best in class-model**: alle voedingsmiddelen zijn onderverdeeld in categorieën, bijv. groenten en fruit, graanproducten, vleeswaren etc. Per categorie wordt één grenswaarde bepaald wanneer een voedingsmiddel het klimaatlabel kan krijgen
Aanvullende onderdelen anders dan milieu-impact	Nog niet bekend
Basis voor score	Nog niet bekend
Toezicht	Nog niet bekend
Sancties	Nog niet bekend
Monitoring	Nog niet bekend
Bronnen	https://fvm.dk/klimamaerke/klimamaerkets-arbejdsgruppe/

Initiatief	**Ø-label**
Korte beschrijving	Het Ø-label geeft aan dat het product voldoet aan de wet op biologische landbouw die in 1987 in het Deense parlement is aangenomen. Het is een keuringslabel en geeft aan dat de productie van het product (in ieder geval de laatste fase van het productieproces) is vond plaats bij een Deens bedrijf dat door de Deense autoriteiten was geïnspecteerd. Daarom is het logo te zien op voedingsmiddelen die afkomstig zijn van Deense biologische boerderijen en op geïmporteerde voedingsmiddelen die in Denemarken zijn verwerkt, verpakt of geëtiketteerd.
initiatiefnemer	Regering
Overheidsbetrokkenheid	Volledige overheidsbetrokkenheid, het is een overheidsinitiatief inclusief toezicht en sanctionering.
Naleving	vrijwillig
Product waarop labels zijn aangebracht	Geldt zowel voor food als voor bepaalde non-food producten

Indicatoren	Alle boeren moeten hun biologische activiteiten bij de Deense autoriteiten registreren voordat ze een biologische bedrijfsvoering mogen starten. Voordat ze biologische producten mogen verkopen, moeten ze gecertificeerd zijn door het Deense Landbouwbureau. Diervoeder- en levensmiddelenbedrijven mogen pas starten met het verwerken en labelen van biologische producten, nadat het bevoegd gezag een biologisch rapport heeft afgegeven waarin alle voorwaarden voor de biologische activiteiten staan vermeld en daarmee de bedrijfsvoering is gecertificeerd. Inspectie van biologisch voedsel in Denemarken is van toepassing op alle stadia van stal tot bord. Ook degenen die uitsluitend groothandel zijn of biologische levensmiddelen op groothandelsniveau opslaan, vallen onder de biologische levensmiddeleninspectie. Dit betekent verbeterde voorwaarden voor het uitvoeren van kruiscontroles. Boekhoudkundige en documentatie-informatie die door ondernemingen wordt uitgewisseld, wordt gecontroleerd als onderdeel van de gewone biologische voedselinspectie.
Aanvullende onderdelen anders dan milieu-impact	Het merk Ø bevat op dit moment geen specifieke klimaateisen.
Toezicht	Het Deense AgriFish Agency inspecteert de primaire productie, terwijl de Deense Veterinary and Food Administration de voedingsbedrijven inspecteert. Minimaal één keer per jaar hebben biologische producenten controlebezoeken. De inspectie van de biologische voedselproductie in Denemarken wordt meestal uitgevoerd als onderdeel van de gewone controle in overeenstemming met de algemene voedselwetgeving.
Sancties	De Deense autoriteiten grijpen in wanneer zij zich bewust worden van onregelmatigheden in de biologische productie. Bij fraude wordt aangifte gedaan bij de politie en bij ernstige of herhaalde overtreding van de regels kan het bedrijf worden gediskwalificeerd en het recht worden ontzegd biologische producten te verhandelen voor een periode van maximaal vijf jaar. Kleine overtredingen worden afgehandeld door het opleggen van sancties, bevelen, administratieve boetes of een verbod om een specifiek product als biologisch op de markt te brengen. Elke overtreding van de regels van biologische productie die resulteert in een boete of marketingverbod wordt op internet gepubliceerd, wat een groot preventief effect zou hebben.
Bronnen	• https://www.organicdenmark.com/the-danish-organic-label • https://www.foedevarestyrelsen.dk/english/Food/Organic_food/Pages/default.aspx https://dengrimmeoelling.dk/saadan-griber- vi-opgaven-an/ • https://www-retsinformation-dk

Duitsland

Initiatief	Bio Siegel
Korte beschrijving	Alle landbouwproducten die zijn geproduceerd volgens de vereisten die zijn uiteengezet in de EU-verordening inzake biologische landbouw, waarnaar wordt verwezen in de Duitse wet op de etikettering van biologische voedingsmiddelen, mogen het Bio-Siegel-label gebruiken. Minstens 95% van de landbouwingrediënten in verwerkte producten moet afkomstig zijn van biologische productie.
initiatiefnemer	Regering
Overheidsbetrokkenheid	Dit ecolabel wordt beheerd door het federale Ministerie van Voedselvoorziening, Landbouw en Consumentenbescherming
Naleving	vrijwillig
Product waarop labels van toepassing zijn	Levende of onverwerkte landbouw- of aquacultuurproducten, verwerkte landbouw- en aquacultuurproducten bestemd voor gebruik in levensmiddelen of diervoeders; vegetatief teeltmateriaal en zaden voor de teelt
Hoe werkt het?	Het biologische keurmerk in Duitsland is gebaseerd op de Duitse wet Eco-labelling en de Eco-labelverordening. Naast het biologische EU-logo kunnen biologische zegels worden gebruikt om producten te identificeren. Dit is het geval wanneer het productbedrijf al is beoordeeld door een toezichthoudende autoriteit en is gecertificeerd in overeenstemming met de EU-landbouwwetgeving en gerechtigd is om het EU-biologisch logo te gebruiken. Elk product dat is voorzien van het Bio-Siegel-biologisch keurmerk moet worden geregistreerd bij het Bio-Siegel-informatiecentrum voordat het op de markt wordt gebracht. Het moet ook voldoen aan de grafische specificaties van de Eco Label Ordinance. Het gebruik van het label is gratis. Producten gemarkeerd met het label moeten zijn geproduceerd en gecontroleerd in overeenstemming met EU 'New Organic'-verordening 2018/848.
Toezicht	Meerdere door de overheid erkende biologische controle-instanties, waarvan een lijst hier te vinden is: https://www.oekolandbau.de/bio-siegel/info-fuer-unternehmen/kontrollen/kontrollstellen/
Sancties	Aangezien de Duitse milieukeurregels wettelijk zijn vastgelegd, bestaan de sancties uit ofwel een gevangenisstraf van maximaal een jaar of een boete van maximaal € 30.000,- of iedereen die een product op de markt brengt dat niet biologisch is of een imitatie van een eco-label is.
Bronnen	• https://www.oekolandbau.de/bio-siegel/info-fuer-unternehmen/nutzung/gestaltungsvorschriften-/-druckvorlagen/ • http://www.gesetze-im-internet.de/_kokennzg/ • https://www. ecolabelindex.com/ecolabel/bio-siegel • https://www.oekolandbau.de/bio-siegel/

Ierland

Initiatief	National Standards Authority of Ireland Carboon Footprin Labelling Bill 2021
Korte beschrijving	Een wet om functies toe te kennen aan de National Standards Authority of Ireland met betrekking tot het promoten van het gebruik van standaardspecificaties en standaardmerken om informatie te geven over de koolstofvoetafdruk van grondstoffen, processen en praktijken.
Initiatiefnemer	Ingediend door deputy Duncan Smith
Overheidsbetrokkenheid	Label is gemaakt door de overheid
Naleving	Vrijwillig
Product waarop labels zijn aangebracht	Nog niet bepaald
Indicatoren	Co2-voetafdruk
Aanvullende onderdelen anders dan milieu-impact	Nog niet bepaald
Basis voor score	Nog niet bepaald
Toezicht	National Standards Authority van Ierland
Sancties	Nog niet bepaald
Monitoring	Nog niet bepaald
Bronnen	• https://www.oireachtas.ie/en/debates/debate/dail/2021-11-17/9/ • https://data.oireachtas.ie/ie/oireachtas/bill/2021/42/eng/initiated/86370-national-standards-authority-of-ireland-carbon-footprint-labelling-bill-2021.pdf

Italië

Initiatief	Herkomstlabel
Korte beschrijving	Voedselproducenten moeten het land van herkomst van de granen, het land van malen, verwerken en verpakken aangeven (variërend per product)
Initiatiefnemer	Ministerie van Landbouw-, Voedsel- en Bosbouwbeleid
Overheidsbetrokkenheid	Wetgeving vastgesteld en aangenomen door de regering
Naleving	Verplicht
Producten waarop labels van toepassing zijn	Melk, kaas, vleeswaren, pasta, rijst en tomatenderivaten
Indicatoren	Herkomst van grondstoffen. De COOL-vereisten sluiten aan bij de normen die vorig jaar door Italië zijn ingevoerd, wat inhoudt dat fabrikanten de oorsprong moeten aangeven van de grondstoffen die worden gebruikt om te produceren.
Andere onderdelen dan impact op het milieu	Geen
Bronnen	• https://www.foodnavigator.com/Article/2017/08/25/Italy-introduces-country-of-origin-labels-for-pasta-and-rice • https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/effl2021&div=14&id=&page= • https://news.italianfood.net/2020/07/30/food-labelling-eu-gives-green-light-nutrinform/

Initiatief	AIAB (Associazione Italiana Agricultura Biologica)
Korte beschrijving	Certificering van de Italiaanse Vereniging voor Biologische Landbouw. Ze certificeren biologische producten gemaakt door Italiaanse bedrijven, die volgens de normen van de vereniging het gebruik van chemische bestrijdingsmiddelen verbieden.
Initiatiefnemer	AIAB (Associazione Italiana Agricultura Biologica)
Overheidsbetrokkenheid	Geen, vereniging zonder winstoogmerk. Controleorganen zijn geautoriseerd door het ministerie van Landbouw-, Voedsel- en Bosbouwbeleid.
Naleving	vrijwillig
Product waarop labels van toepassing zijn	Food- en non-foodsector

Hoe werkt het?	De basisvereiste voor biologische voedingsproducten is naleving van de huidige wetgeving. Naast de AIAB-labelcertificering is er ook een AIAB Italia-label voor producten die voldoen aan strengere eisen dan de verplichte EU-verordening (EG) 834/07, evenals vier eenvoudige principes die de eindconsument garanderen dat de hele voedselketen volledig biologisch is en dat alle grondstoffen 100% Italiaans zijn.
Aanvullende onderdelen anders dan milieu-impact	n.v.t
Toezicht	Verificatie wordt uitgevoerd door controle-instanties die zijn geautoriseerd door het Ministerie van Landbouw-, Voedsel- en Bosbouwbeleid (MiPAAF).
Sancties	Onbekend
Bronnen	https://www.ecolabelindex.com/ecolabel/agriturismi-bioecologische-aiab https://aiab.it/marchi-aiab-di-qualita-bio/

Frankrijk

Initiatief	**Eco-Score**	**Planet-Score**
Korte beschrijving	Eco-Score is een manier om voedingsproducten en -recepten een score van A tot E te geven. Het geeft de milieu-impact weer door rekening te houden met bronnen, productiewijzen, transport, verpakking, seizoensinvloeden enzovoort.	De regeling heeft tot doel de milieueffecten te differentiëren tussen verschillende productcategorieën, bijvoorbeeld een vleesproduct versus een appel, en binnen categorieën, bijvoorbeeld tussen verschillende soorten appels en hun verschillende productiemethoden
Initiatiefnemer	Een collectief van tien Franse initiatiefnemers (waaronder ECO2 Initiative, Open Food Facts en ScanUp) werd mogelijk gemaakt door het initiatief van de Franse regering van de Agribalyse-database,	Het Franse Organic Food and Farming Institute (ITAB), Sayari en Very Good Future reageren op een projectoproep van het Ecological Transition Agency (ADEME) en het Ministerie van Ecologie
Overheidsbetrokkenheid	Ondersteuning wordt gegeven door de overheid door gebruik te maken van de Argibalyse-database. Het initiatief werd mogelijk gemaakt door de oproep van de overheid om met de database te werken	Ondersteuning wordt gegeven door de overheid door gebruik te maken van de Argibalyse-database. Het initiatief werd gesteund door te reageren op een projectoproep van de overheid
Naleving	vrijwillig	vrijwillig

Product waarop labels zijn aangebracht	Voedselproducten en recepten	Voedingsmiddelen en textielproducten
Indicatoren	Een product krijgt een score op basis van een levenscyclusanalyse en 4 indicatoren: 1. De productiewijze (bv. biologisch). 2. De herkomst van de ingrediënten 3. De verpakking 4. Bedreigde diersoorten	Levenscyclusanalyse + Dierenwelzijn, impact op biodiversiteit, effect op klimaatverandering en pesticidengebruik.
Aanvullende onderdelen anders dan milieu-impact	Recyclebare verpakkingen, labels (Bio, fairtrade, enz.), Land van herkomst van de ingrediënten, seizoensgebondenheid	Planet-Score geeft sancties die verband houden met de impact van intensieve conventionele productie
Basis voor score	Eco-Score= levenscyclusanalyse (LCA) + bonuspunten - afgetrokken punten. LCA van het Aggribalyse-project van ADEME: er wordt een LCA bepaald, andere criteria worden beoordeeld en punten worden opgeteld bij en/of afgetrokken van de oorspronkelijke LCA-score. (Herkomst van het product 0-15 punten, voedselproductiemethoden +20/+15/+10 punten (afhankelijk van de certificering), recyclebaarheid 0-15 punten, impact op de algemene score van bedreigde diersoorten wordt verminderd met -10 punten)	Hoewel de methode, die complexer is en in de zeer korte tijd van het experiment is ontwikkeld, in dit stadium nog niet volledig transparant is, zullen methodologische elementen geleidelijk beschikbaar worden gesteld en, net als voor de andere experimenten, worden geanalyseerd door de wetenschappelijke raad.
Toezicht	Voor de exploitatie van dit Logo is een gebruiksreglement opgesteld. Dit reglement omschrijft de personen die gerechtigd zijn om dit Logo te exploiteren, de gebruiksvoorwaarden en het te respecteren grafische handvest. Het recht om dit logo te gebruiken wordt gratis verleend aan de exploitant, zolang hij tijdens het gebruik van het logo de bepalingen van het gebruiksreglement naleeft en er volledig van op de hoogte is dat het recht om dit logo te gebruiken kan worden ingetrokken volgens de in het reglement gestelde voorwaarden.	Nog niet vastgesteld

Sancties	Gebruik dat niet in overeenstemming is met de Gebruiksvoorwaarden en het voortgezette gebruik van het Logo ondanks een besluit tot beëindiging van gebruik, vormen onwettige handelingen die de Eigenaar kan bestraffen en waarvoor hij verhaal kan vragen bij de bevoegde rechtbanken. (Regels zijn onderworpen aan de Franse wet.)	Nog niet vastgesteld
	https://docs.score-environnemental.com/v/en/	https://www.planet-score.org/en/

Initiatief	**Agribalyse-database**
Korte beschrijving	Het is een gestandaardiseerde methode die de fysieke stromen van materie en energie identificeert en kwantificeert, zowel naar binnen als naar buiten, gedurende de levensduur van een product.
Initiatiefnemer	De Franse regering
Overheidsbetrokkenheid	Volledige betrokkenheid van de overheid. Project geleid door de overheid
Doelstelling	Ecodesign stimuleren in de hele waardeketen (productie, verwerking, distributie, catering).
Bijdragers	Governancesysteem met onderzoekers (Wetenschappelijk Comité), overheidsorganisaties en actoren uit de private sector (producenten, distributeurs, start-ups, handelsorganisaties) en ngo's
Hoe het werkt	Methode die de milieu-impact van de levenscyclus (winning van grondstoffen, productie van het product, distributie, gebruik, inzameling en verwijdering) van producten beoordeelt. Het beoordeelt de potentiële effecten van al deze effecten en interpreteert vervolgens de verkregen resultaten in overeenstemming met de oorspronkelijke doelstellingen. De robuustheid ervan is gebaseerd op de "levenscyclusbenadering" en de multicriteriabenadering.
Uitdagingen	Op korte termijn kan het worden aangevuld met aanvullende indicatoren of wijzigingen aan momenteel ontoereikende indicatoren, waardoor de LCA-score wordt gemoduleerd - Op middellange en lange termijn kan het worden verbeterd door aanvullende indicatoren in te voeren, de berekeningsmethoden van de huidige /of door de weging van de verschillende indicatoren aan te passen

Initiatief	AB (Agriculture Biologique)
Korte beschrijving	Het nationale logo van Frankrijk voor biologische producten sinds 1985. Biologische producten die het logo dragen, moeten voor meer dan 95% uit biologische componenten bestaan, binnen de EU zijn geproduceerd of verwerkt en zijn gecertificeerd door een van de controle-instanties die zijn geaccrediteerd volgens EN 45011.
initiatiefnemer	Ministerie van Landbouw en Voedselvoorziening met L'Agence Bio beheert en promoot het label sinds 2008.
Overheidsbetrokkenheid	Nationaal initiatief van het Franse Agentschap voor de ontwikkeling en promotie van biologische landbouw, de minister van Landbouw en Voedsel bepaalt de vijfjarenstrategie.
Naleving	vrijwillig
Product waarop labels van toepassing zijn	Onverwerkte plantaardige producten, levende dieren of onverwerkte dierlijke producten, verwerkte landbouwproducten voor gebruik als voedsel, verwerkte landbouwproducten voor gebruik als voer (uitgezonderd diervoeder), vegetatief kweekmateriaal en zaden voor kweek
Hoe werkt het?	AB is een biologisch label. Het label geeft producten aan die afkomstig zijn uit de biologische landbouw. Deze producten moeten voor 100% afkomstig zijn uit de biologische landbouw, tenzij het bewerkte producten zijn: dan moet minimaal 95% van de ingrediënten biologisch zijn. Biologische landbouw maakt geen gebruik van kunstmest en chemische bestrijdingsmiddelen. Er mogen geen genetisch gemodificeerde organismen worden gebruikt. Evenmin kunstmest en synthetische bestrijdingsmiddelen. Er mogen alleen goedgekeurde additieven worden gebruikt.
Aanvullende onderdelen anders dan milieu-impact	n.v.t
Toezicht	Audits worden uitgevoerd door onafhankelijke controleorganen die zijn aangewezen door de Franse overheid.
Sancties	Onbekend
Bronnen	• https://www.labelinfo.be/nl/label/agriculture-biologique-0 • https://www.ecolabelindex.com/ecolabel/ab-agriculture-biologique • https://www.agencebio.org/

Noordse landen

Initiatief	De Noordse Zwaan (Nordic Swan)
Korte beschrijving	Type 1 ecolabel en volgt de ISO 14024-norm. Dit betekent bijvoorbeeld dat er continu verbeteringen in het keurmerk worden ingebouwd, aangezien de criteria regelmatig worden herzien en stapsgewijs worden aangescherpt, met als doel bij te dragen aan een duurzamere consumptie.
initiatiefnemer	De Noordse Raad
Overheidsbetrokkenheid	Opgericht en ontwikkeld door de Noordse raad (hun respectievelijke ministers/regeringen)
Naleving	vrijwillig
Product waarop labels zijn aangebracht	Wegwerpartikelen voor eten
Indicatoren	Nordic Ecolabelling past een evaluatiemodel toe dat bekend staat als het RPS-model (Relevance, Potential, Steerability) en een holistisch levenscyclusperspectief.
Aanvullende onderdelen anders dan milieu-impact	Mensenrechten: UN Guiding Principles on Business and Human Rights. Voorzorgsmaatregel.
Basis voor score	Geen score
Toezicht	De Noordse ministerraad
Sancties	
Monitoring	
Bronnen	https://svanem erket.no

Oostenrijk

Initiatief	Umweltzeichen
Korte beschrijving	Het keurmerk biedt consumenten begeleiding bij het kiezen van producten of diensten die het minst schadelijk zijn voor het milieu of de gezondheid. Het keurmerk vestigt de aandacht van de consument op aspecten van milieu, gezondheid en kwaliteit
Initiatiefnemer	Federaal ministerie Republiek Oostenrijk van klimaatactie, milieu, energie, mobiliteit, innovatie en technologie
Overheidsbetrokkenheid	Gemaakt en beheerd door het federale ministerie van de Republiek Oostenrijk voor klimaatactie, milieu, energie, mobiliteit, innovatie en technologie.
Naleving	vrijwillig
Product waarop labels zijn aangebracht	380 producten
Indicatoren	De richtlijnen bevatten milieueffecten van producten gedurende hun gehele levenscyclus en lijsten met verplichte en facultatieve criteria voor het verkrijgen van het label.
Aanvullende onderdelen anders dan milieu-impact	
Score en als score criteria	
Overzicht	
Sancties	
Toezicht	
Bronnen	https://www.umweltzeichen.at/en/for-companies/guidelines/

Initiatief	AMA Biozeichen
Korte beschrijving	Opgericht door het Ministerie van Landbouw als een uniek label voor de verschillende verenigingen van biologische voedselproducenten. Het wordt alleen gegeven aan voedsel dat is geproduceerd door biologische landbouw. Er zijn twee versies van het etiket, één zonder vermelding van de herkomst (zwart etiket) en één met vermelding van de herkomst (rood etiket).
Initiatiefnemer	Ministerie van Landbouw
Overheidsbetrokkenheid	Ja, door de overheid gerund.
Naleving	vrijwillig

Product waarop labels van toepassing zijn	Vers vlees, gevogelte, vlees, verse eieren, melk en zuivelproducten, fruit, groenten en aardappelen, andere producten.
Hoe werkt het?	Het AMA biologische keurmerk is strenger dan de EU-regelgeving en vermindert het aantal wettelijk toegestane toevoegingen met 25%. Als er smaakstoffen worden gebruikt, moeten deze afkomstig zijn van natuurlijk voorkomende grondstoffen. Agrarische grondstoffen zijn 100% biologisch met het AMA biologische keurmerk. Minstens de helft van deze materialen moet afkomstig zijn uit erkende landbouwkwaliteitsborgingsprogramma's. Voor bepaalde productgroepen zoals eieren, melk, groenten, fruit en aardappelen moeten alle grondstoffen uit deze programma's komen. Het zegel zorgt ervoor dat alle ingrediënten van agrarische oorsprong uitsluitend afkomstig zijn van biologische productie, de herkomst en kwaliteit van de grondstoffen en apparatuur moet volledig gedocumenteerd en traceerbaar zijn. Het label zorgt ook voor de hygiëne van de producten en de productiefaciliteiten. Het zegel dat wit en rood is met 'Austria' erop geschreven, garandeert de Oostenrijkse oorsprong van de grondstoffen. Voorbeelden van producten met dit keurmerk: biologische fruityoghurt met biologische bananen, biologische worst met biologische peper
Aanvullende onderdelen anders dan milieu-impact	n.v.t
Toezicht houden	Onbekend
Sancties	Onbekend
Bronnen	https://amainfo.at/teilnehmer/qualitaets-und-guetezeichen/ama-biosiegel

Verenigd Koninkrijk

Initiatief	The Foundation Earth Scheme
Korte beschrijving	Het Foundation Earth-etiket op de voorkant van de verpakking is ontworpen om consumenten de informatie te geven die ze nodig hebben om duurzamere voedingsproducten te kiezen. Onze scores variëren van A+ tot G en worden jaarlijks opnieuw gecertificeerd, waardoor producteigenaren hun productie en kwaliteit in de loop van de tijd kunnen verbeteren.
Initiatiefnemer	Foundation Earth
Overheidsbetrokkenheid	Steun de lancering van een onafhankelijke organisatie die eco-scores gaat uitgeven aan voedingsproducten. Openbare steunbetuigingen
Naleving	vrijwillig
Product waarop labels zijn aangebracht	Etenswaren
Indicatoren	Foundation Earth test momenteel twee pilots waarin verschillende methodologieën worden vergeleken, met als doel de lessen te harmoniseren en tegen eind 2022 een enkel systeem te ontwikkelen dat aansluit bij de PEF-richtlijnen van de Europese Unie
Aanvullende onderdelen anders dan milieu-impact	Geen
Score en als score criteria	Producten scoren door levenscyclusanalyses (LCA) uit te voeren die zich richten op gegevens van hoge kwaliteit (in tegenstelling tot meer algemene gemiddelden), waardoor onze eco-impactscores niet alleen zo nauwkeurig mogelijk zijn, maar merken ook helpen te identificeren waar verbeteringen mogelijk zijn gemaakt in hun toeleveringsketen
Overzicht	Nog niet vastgesteld
Sancties	Nog niet vastgesteld
Toezicht houden	Nog niet vastgesteld
Bronnen	https://www.foundation-earth.org/about-us/

Initiatief	General Certification Scheme
Korte beschrijving	In overeenstemming met de EU-regelgeving die het VK sinds de Brexit heeft behouden, kunnen producten alleen als 'biologisch' worden geëtiketteerd als ten minste 95% van de agrarische ingrediënten, additieven en technische hulpstoffen wordt vermeld als toegestaan binnen de regelgeving. Om een product als biologisch te kunnen bestempelen, moet de producent zich registreren bij een van de biologische controle-instanties in het VK om gecertificeerd te worden. Certificatie-instellingen zijn door de overheid goedgekeurd en werken met winstoogmerk.

Initiatiefnemer	Ministerie van Milieu, Voedsel en Plattelandszaken (DEFRA)
Overheidsbetrokkenheid	Het Department for Environment, Food and Rural Affairs (DEFRA) keurt de certificatie-instellingen goed en vermeldt de gecertificeerden in een nationaal register.
Naleving	Elke persoon of organisatie die biologische producten wil produceren of verwerken, moet zich laten keuren en certificeren door een erkend controleorganisme.
Product waarop labels van toepassing zijn	Voedingsmiddelen, alle producten met het label biologisch.
Hoe werkt het?	Om gecertificeerd te worden door, kunnen aanvragers een door DEFRA goedgekeurde certificeringsinstelling kiezen, een aanvraagformulier invullen en de toepasselijke vergoeding betalen. Vervolgens ondergaan ze een audit door een inspecteur die een rapport zal afgeven aan een certificeringsfunctionaris. Er kunnen voorwaarden worden vastgesteld om processen in overeenstemming te brengen met normen. Als er geen voorwaarden worden ingesteld, wordt een kennisgeving van naleving uitgegeven. Zodra dit is voltooid, wordt het bedrijf geregistreerd als licentiehouder en wordt een conformiteitscertificaat afgegeven dat kan aantonen dat het bedrijf als biologisch is geregistreerd. DEFRA krijgt dan bericht dat het proces is voltooid en dat het bedrijf als biologisch bedrijf/gecertificeerde exploitant in het nationale register is opgenomen. Alle producten die afkomstig zijn van gecertificeerde producenten kunnen als biologisch worden vermeld, met behulp van het label van de certificatie-instelling.
Aanvullende onderdelen anders dan milieu-impact	n.v.t
Toezicht	Certificatie wordt uitgevoerd door certificatie-instellingen, die zijn goedgekeurd door DEFRA.
Sancties	Volgens de Britse Organic Products Regulation 2009 kan iedereen die zich schuldig maakt aan het vervalsen van beweringen over certificering of het verstrekken van valse informatie in het proces om gecertificeerd te worden of het vervalsen van monsters voor inspectie, worden bestraft met een boete.
Bronnen	• https://ofgorganic.org/certification/organic-certification • https://www.gov.uk/guidance/organic-food-labelling-rules • https://www.legislation.gov.uk/uksi/2009/842/contents • http://www.wholesome-food.org/ • http://www.orgfoodfed.com/

Zweden

Initiatief	Klimatmark	
	KRAV	Zweedse Zegel (Svenskt Sigill)
Korte beschrijving	Producten met een reductie van minimaal 25% broeikasgas tov referentieproducten per categorie krijgen een label.	
Initiatiefnemer	Gezamenlijk initiatief van de Federatie van Zweedse boeren, twee voedseletiketteringsorganisaties en verschillende zuivel- en vleescoöperaties.	
Overheidsbetrokkenheid	Gefinancierd door de Swedish Board of Agriculture (regeringsbureau) en is een leidende speler in het initiatief	
Naleving	vrijwillig	
Product waarop labels zijn aangebracht	Plantaardige productie, zuivel en visproducten	
Indicatoren	Kwaliteit gecertificeerd, onderscheidbaarheid en traceerbaarheid: De boerderij: Energieverbruik (Energie-efficiëntie, hernieuwbare elektriciteit) Opslag van voedsel, Transport en gebruik van machines binnen de boerderij en bij de verkoop van producten. Gewasproductie: Stikstofstromen, gebruik van mest, kunstmest, voerproductie, vruchtwisseling. Green House: energieverbruik	
Aanvullende onderdelen anders dan milieu-impact	Behandeling, verwerking en verpakking van voedsel	
Bepaling van score	Het Zweedse 3 Seal/Svenskt Sigill biedt producenten die hun productie vrijwillig klimaatgecertificeerd hebben een label dat aan de consument communiceert dat er verbeteringen zijn aangebracht.	KRAV integreert klimaatcriteria in de bestaande criteria voor biologische productie en richt niet specifiek op de marketing dat de producten klimaatgecertificeerd zijn. (Productievoorwaarden, producten en recepten, documentatie)
Toezicht	KRAV	Zweedse Zegel (Svenskt Sigill)
Sancties	Het niet-conformeren kan worden afgesloten door het afgeven van een sanctie. Hoe non-conformiteiten precies worden gesloten, hangt af van het feit of ze klein, groot of reden voor schorsing zijn. (K) Een sanctie kan bijvoorbeeld zijn het schorsen van een certificaat voor dieren, percelen of producten.	
Monitoring	Herhaalde marktstudies in Zweden en de EU tonen aan dat consumenten geïnteresseerd zijn in producten met een verminderde impact op het klimaat. Drie op de vier consumenten in Zweden willen voedsel kunnen kiezen met een lagere klimaatimpact en ongeveer elke tweede consument zegt bereid te zijn meer te betalen voor een dergelijk product	
Bronnen	• https://www.klimatmarkningen.se/in-english • https://www.svensktsigill.se/	